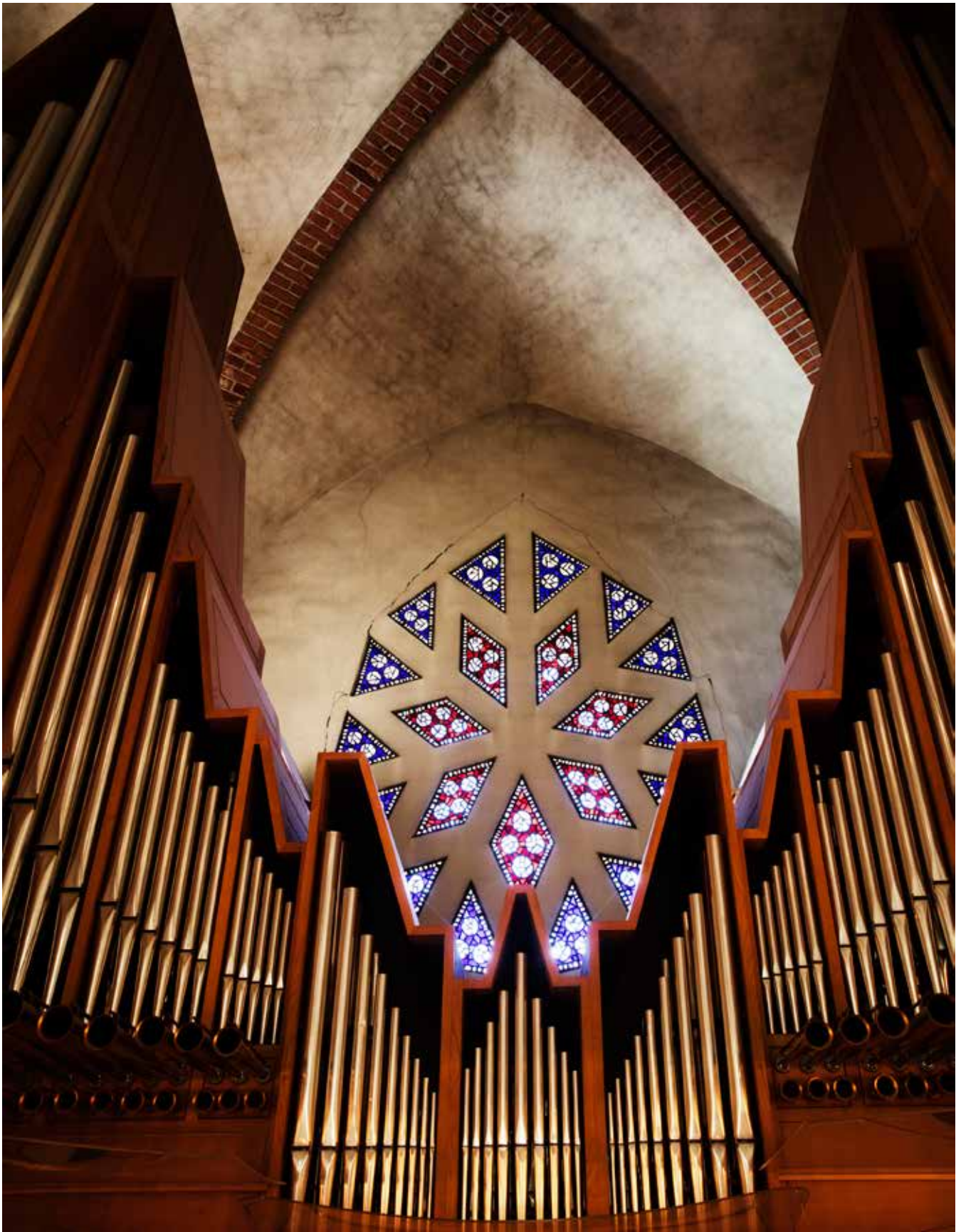

Svenska kyrkans redovisning för år 2015 angående de kyrkliga kulturvärdena och användningen av den kyrkoantikvariska ersättningen

SVENSKA KYRKANS RAPPORT TILL KULTURDEPARTEMENTET

INNEHÅLL

Förord	3
Sammanfattande bedömning	4
Året som gått	7
Stiften i kyrkan	10
Kyrkbänkar från 13 stift	11
Kyrkoantikvarisk ersättning och förvaltning av det kyrkliga kulturarvet	13
Svenska kyrkans kulturarvsförvaltning	13
Utgångspunkter för fördelning av kyrkoantikvarisk ersättning	13
Förbrukning av kyrkoantikvarisk ersättning	14
2016 års rambeslut	15
Projekt genomförda i stiftet 2015	16
Måluppfyllelse och utvecklingsområden	19
Vården och bevarandet av kulturarvet	19
Förvaltningskompetens i kulturarvsfrågor	21
Samverkan mellan staten och Svenska kyrkan	22
Tillgänglighet och användning	22
Strategiskt arbete under 2015	29
Register, system och uppföljning	29
Energi och miljö	30
Vården, bruk och förvaltning	31
Hantverk och material	32
Bilagor	
1 Förändringar i Svenska kyrkans kyrkobyggnadsbestånd 2000–2015	35
2 Fördelning och förbrukning av kyrkoantikvarisk ersättning 2002–2015	40
3 Tillgänglighet till och användande av kyrkorum under 2015	43
Bildgalleri	46

FÖRORD

Svenska kyrkans arbete med det kyrkliga kulturarvet har under 2015 präglats av långsiktighet i förvaltningen av kyrkomiljöerna. Enligt riksdagens beslut 2014 ligger den kyrkoantikvariska ersättningen kvar på 460 miljoner kronor per år och denna nivå är aviserad fram till nästa kontrollstation 2019. Arbetet i stift och församlingar med den kyrkoantikvariska ersättningen sker med god planering och ansökningstrycket och förbrukningen är hög.

Samtidigt har viktiga steg till förnyelse skett. *Gemensamt ansvar – en utredning om fastigheter, kyrkor och utjämnningssystem* har utifrån en långtidsprognos för Svenska kyrkans medlemsutveckling och ekonomi lagt förslag om bland annat effektiviserad fastighetsförvaltning och hantering av pastoralt övertaliga kyrkor. Kyrkomötet kommer att ta ställning till utredningens förslag under hösten 2016. Riksantikvarieämbetet har 2015 på uppdrag av regeringen färdigställt en översyn av 4 kap. kulturmiljölagen, som pekar på behovet av att utreda delar av lagstiftningen för att möta en förändrad omvärld.

Användningen av den kyrkoantikvariska ersättningen och den därmed sammanhängande lagstiftningen har ett fokus på bevarandefrågorna. Men ett långsiktigt bevarande är också beroende av att kulturminnena används och utvecklas. I församlingarnas dagliga verksamhet under 2015 har en fråga dominerat, nämligen den situation i världen som tvingat miljoner människor på flykt. Svenska kyrkans omfattande arbete i denna fråga är ett självklart utflöde av medmänniskors engagemang och församlingarnas diakonala uppdrag. Kulturarvet kan synas ligga långt ifrån det arbete som rör människors överlevnad och trygghet. Samtidigt handlar i dag diskussionen om kulturarvet allt mer om hur det kan vara en resurs för samhället i vidare mening, inklusive arbetet med inkludering och integration. Kanske är denna aspekt alltför sällan formulerad.

Svenska kyrkan är genom sin rikstäckande organisation närvarande i nära nog alla lokalsamhällen, och är viktig som förvaltare av en mångfald olika rum, som utöver att vara gudstjänstrum också ger möjligheter till kontemplation, existentiella möten och olika slags kulturarrangemang. Svenska kyrkan utvecklade sin syn på kulturarvets och kulturens betydelse för delaktighet, sammanhållning och skapande i rapporten till regeringen inför kontrollstationsåret 2014, *Ett rum öppet för alla*. Kulturarvet är öppet för alla att dela och att formulera sin egen plats i historien. Det kyrkliga kulturarvet ger möjligheter till möten mellan människor, oavsett trosinriktning och religiösa traditioner.

ANTJE JACKELÉN
Ärkebiskop och ordförande i kyrkostyrelsen

HELÉN OTTOSSON LOVÉN
Generalsekreterare

SAMMANFATTANDE BEDÖMNING

MÅLUPPFYLLELSE

Svenska kyrkans rapport till regeringen för 2015 redovisar hur Svenska kyrkan har arbetat med det kyrkliga kulturarvet och den kyrkoantikvariska ersättningen under 2015 och i vissa fall under hela perioden sedan relationsförändringen 2000.

Utgångspunkt för bedömningen av måluppfyllelse är främst överenskommelsen mellan staten och Svenska kyrkan från 2000 om frågor som rör de kulturhistoriska värdena inom Svenska kyrkan, bestämmelserna i 4 kap. kulturmiljölagen samt regeringens proposition *Staten och trossamfunden* (1998/99:38). Analysen sker också mot bakgrund av de bedömningar och intentioner som regeringen redovisade i sin skrivelse till riksdagen 2014 *Den kyrkoantikvariska ersättningen* samt rapporten *Ett rum öppet för alla* som Svenska kyrkan lämnade till regeringen 2013 inför kontrollstationen 2014.

I föreliggande rapports resonemang om tillgänglighet, användning och utveckling har vi även utgått från de kulturpolitiska intentioner som kommer till uttryck i *Tid för kultur* (regeringens prop. 2009/10:3). Genom riksdagens beslut trädde nya mål för det statliga kulturmiljöarbetet i kraft 1 januari 2014. Enligt regeringsskrivelsen *Den kyrkoantikvariska ersättningen* bör kulturmiljömålen kunna vara inspirerande även för Svenska kyrkans arbete. De nya kulturmiljömålen relaterar till de kulturpolitiska målen och ansluter i övrigt till redan etablerade förhållningssätt inom Svenska kyrkan då det gäller arbetet med den kyrkliga kulturmiljön och kulturminnena.

VÅRD OCH BEVARANDE

Sammantaget visar såväl rekvireringstakt som ansökningstryck att den kyrkoantikvariska ersättningen utgör en mycket viktig del av finansieringen av värden och bevarandet av det kyrkliga kulturarvet. Under året förbrukades mer kyrkoantikvarisk

ersättning än någonsin tidigare och sett över hela perioden från 2002–2015 steg förbrukningen till 95 procent av statsanslaget, jämfört med 91 procent året innan.

Dispositionstiden för varje ramår är två år, vilket gör att det först under första kvartalet 2017 går att fastställa den faktiska förbrukningen för perioden 2002–2015. Till detta kommer att projekt kan beviljas förlängd dispositionstid om ett år vid särskilda omständigheter. Rambeslutet har under flera år legat högre än statsanslaget. Mot bakgrund av att det tidigare funnits överskott kopplat till den kyrkoantikvariska ersättningen har kyrkostyrelsen vidtagit åtgärder genom att höja ramfördelningen till stiftet. Överskottet är i dag hanterat och ramfördelningen kommer nu närma sig den statliga tilldelningen på 460 miljoner.

Smärre förändringar av antalet kyrkobyggnader har skett under 2015. Enligt de uppgifter som församlingarna registrerat i kyrkobyggnadsregistret uppfyller 2 940 de kriterier som gäller för kyrkobyggnader med tillståndsplikt enligt 4 kap. 3 § kulturmiljölagen, i förhållande till 2 944 enligt föregående års uppgifter. De lagenliga kriterierna är i vissa fall öppna för tolkningar och den aktuella differensen beror på att uppgifter kontrollerats och korrigerats. Sett över hela perioden är de skyddade kyrkorna fortfarande fler i dag än de var 2000.

Hanteringen och användningen av den kyrkoantikvariska ersättningen har effektiviserats med till exempel rekommenderade ersättningsnivåer för olika typer av kyrkoantikvariska åtgärder och ett utvecklingsarbete pågår för att ytterligare öka kulturarvsnyttan av ersättningen. Det är Svenska kyrkans bedömning att system, metoder och planering för att öka kunskapen om vårdbehovet kommer att förbättras ytterligare genom de åtgärder som fortsatt under 2015.

KOMPETENS

För Svenska kyrkans kompetens i förvaltningsfrågor har den positiva utvecklingen fortsatt under 2015. Svenska kyrkan har förtydligat och förstärkt fastighets- och kulturarvskompetensen på den nationella nivån genom nyrekryteringar och ett arbete pågår för att integrera perspektiv och kommunikation i förvaltningsfrågor. Samtidigt prövar också stiftskanslierna nya former för att stödja församlingar och pastorat. Detta är framför allt gynnsamt för de små församlingar som har svårt att svara mot de höga krav som bland annat kulturmiljölagen ställer på förvaltningen.

Inom kulturarvsområdet finns ett väl etablerat samrådsförfarande med regelbundna möten mellan handläggare på Svenska kyrkans nationella nivå och stiftsnivå.

Under 2014 beslutade Svenska kyrkan att förstärka samverkan mellan nivåerna då det gäller fastighets- och förvaltningsfrågor mer generellt. En arbetsgrupp inrättades med representanter för den nationella nivån och stiftet. Under 2015 har samverkan skett i fastighets- och kulturarvsrelaterade frågor bland annat då det gäller tillgången och produktionen av tjära.

Numera finansieras tjänsterna fullt ut av Svenska kyrkans egna medel på den nationella nivån. Inför 2016 års ram är det inte heller möjligt att finansiera löpande allmänna tjänster på stifts- eller församlingsnivå med kyrkoantikvarisk ersättning.

SAMVERKAN

Under året fortsatte arbetet i den centrala och de regionala samrådsgrupperna med i genomsnitt två till fyra möten per år. Arbetet i den centrala samrådsgruppen har bedrivits enligt de riktlinjer som beslutades i slutet av 2014. Strategiska områden som behandlats har bland annat rört samverkan i kunskapsfrå-

gor mellan Svenska kyrkan, Riksantikvarieämbetet och Kungliga Vitterhetsakademien. En nationell konferens om det kyrkliga kulturarvet, som den centrala samrådsgruppen arrangerar i samverkan med Stockholms stift, hölls 2–4 maj 2016.

Svenska kyrkan har under 2015 samverkat med ett flertal institutioner i kulturarvsfrågor, såväl nationellt som internationellt. Viktiga och aktuella samverkansområden har under året rört kulturarvsbrott samt kulturarvet som samhällsresurs. Mot bakgrund av en europeisk utveckling, där många trossamfund förlorar medlemmar och allt fler religiösa kulturarv blir övertalliga, är det internationella samarbetet och erfarenhetsutbytet allt viktigare för Svenska kyrkans kulturarvsarbete.

TILLGÄNGLIGHET

Svenska kyrkans årliga undersökning visar att kyrkorna i genomsnitt var öppna 137 dagar under 2015, vilket är lika många öppetdagar som 2014. Även de många sammankomster i kyrkorna tillgängliggör kulturarvet. Sammantaget visar statistiken över den organiserade verksamheten med dess olika sammankomster i kyrkorna inte någon påtaglig förändring under 2015 jämfört med under tidigare år. I förhållande till uppgifter lämnade 2006 kan en viss ökning märkas av aktiviteter i kyrkorna utöver gudstjänster och kyrkliga handlingar, exempelvis användning för enskilda samtal, möten, kulturevenemang och visningsverksamhet. Enligt Svenska kyrkan är tillgänglighet ett brett begrepp som också handlar om kommunikation och delaktighet. Satsningar främst i digital form har fortsatt under 2015. Det fortsatta arbetet med *Sommarkyrkoguiden* och appen *Kyrkguiden* är viktiga verktyg för att stimulera besök i kyrkorna.

ÅRET SOM GÅTT

UPPDRAK KULTURARV

Svenska kyrkan rapporterar varje år till regeringen om användningen av den kyrkoantikvariska ersättningen och arbetet med det kyrkliga kulturarvet. Rapporterna behandlar framför allt det år som gått, men de redovisar också hela perioden från relationsförändringen med staten. Det gäller till exempel kyrkobyggnadsbestånd, fördelning och förbrukning av kyrkoantikvarisk ersättning. Bakgrunden till den årliga avrapporteringen finns i överenskommelsen mellan staten och Svenska kyrkan. Redovisning har nu lämnats i en följd av år och har med tiden utvecklats till att vara ett strategiskt redskap för Svenska kyrkans långsiktiga arbete med det kyrkliga kulturarvet och den kyrkoantikvariska ersättningen. I det följande lyfts några händelser och teman som kännetecknat arbetet under 2015.

NYTT REKORD I FÖRBRUKNING

Det löpande arbetet med den kyrkoantikvariska ersättningen på Svenska kyrkans nationella nivå består bland annat av beslut om fördelning, kvalitetssäkring av ansökningar, säkerställande av utbetalningar, uppföljningar av förbrukningen och årsrapport till regeringen. För stift och församlingar innebär hanteringen av den kyrkoantikvariska ersättningen en stor och kvalificerad arbetsinsats och en viktig förutsättning för att nödvändiga vård- och underhållsinsatser ska komma till stånd.

Under 2015 förstärktes den positiva trenden för arbetet med den kyrkoantikvariska ersättningen. För 2015 hade 625 miljoner kronor fördelats i ram till stiftet och den nationella nivån. Den totala förbrukningen för samma år, vilken framför allt

grundas på tidigare ramtilldelning då ersättningen disponeras under två år, uppgick till drygt 589 miljoner kronor. Under 2015 användes därmed mer kyrkoantikvarisk ersättning än någonsin tidigare.

Volymen ansökningar från församlingarna till stiftet fortsätter att vara hög och uppgick för ramår 2016 till 1,1 miljarder kronor med en totalkostnad av 1,4 miljarder kronor. Kyrkostyrelsen beslöt att fördela 530 miljoner kronor för 2016. Det tidigare redovisade överskottet av ersättningen har 2015 minskat till 231 miljoner kronor.

FÖRNYELSE AV ARBETET MED KYRKO- ANTIKVARISK ERSÄTTNING

Arbetet med att se över systemet för den kyrkoantikvariska ersättningen i avsikt att förenkla och förbättra handlägningsprocesserna, samt att uppnå en bättre regional balans i fördelningen, har fortsatt under 2015. Utfallet av den remittering som gjordes i april 2015 var huvudsakligen positivt. Det övervägande antalet remissinstanser bekräftade behovet av en mer objektivt baserad fördelning till stiftet och de förtydligade roller som följer av förslaget. Däremot fanns många synpunkter på valet av indikatorer och behov av att kvalitetssäkra kunskapsunderlaget.

Kyrkostyrelsens arbetsutskott fattade i november 2015 ett inriktningsbeslut om en ny handlägnings- och fördelningsmodell för kyrkoantikvarisk ersättning. I stället för att som hittills fördela ramar till stiftet utifrån inkomna ansökningar, kommer de att fördelas enligt nyckeltal som utgår från de kyrkliga kulturminnenas antal och egenskaper. Fördelningen till konkreta vård- och underhållsåtgärder kommer fortsatt att ske genom

beslut av stiftens. Valet av indikatorer kommer att utvecklas under 2016 och 2017 i samråd med framför allt stiftens. Förslag på indikatorer och beräkningssimuleringar kommer att remitteras innan kyrkostyrelsen fattar beslut under 2018 om införande av den nya modellen. Ett nytt IT-system som stöd för handläggning och uppföljning enligt den nya modellen kan tidigast finnas på plats 2019.

Ett förslag till reviderad handbok för arbetet med den kyrkoantikvariska ersättningen remitterades i juni 2015 till stiftens, Riksantikvarieämbetet och länsstyrelserna. Sedan 2012 har kyrkostyrelsen, inför stiftens ramansökan, redovisat de bedömningsgrunder som legat till grund för beredning och beslut om ramar till stiftens. Dessa bedömningsgrunder är nu en del av handboken. Här ges bland annat riktvärden för ersättningsnivåer för en rad olika åtgärder som är berättigade ersättning. Inkomna yttranden ger anledning till smärre justeringar av det remitterade förslaget. Handboken blir enligt plan färdig och fastställd under 2016.

Under 2015 har ett arbete bedrivits med att ta fram ett nytt tematiskt program för nationella projekt rörande det kyrkliga kulturarvet. Detta har skett genom samråd med stiftens samt genom arbetsseminarier med representanter från Riksantikvarieämbetet, länsstyrelser, läns museer och Historiska Museet. Ett förslag till programskrivning skickades ut till referensgruppen för arbetet i december 2015. Arbetet går vidare under 2016, bland annat med att utarbeta förslag till processer för beredning och beslut i förhållande till den handläggningsmodell som med tiden kommer att gälla för den kyrkoantikvariska ersättningen.

AVSLUTADE OCH PÅBÖRJADE NATIONELLA PROJEKT

Ett mål för 2015 års arbete har varit att i största möjliga mån avsluta nationella projekt och endast undantagsvis påbörja nya, innan det nya tematiska programmet fastställts som del av förnyelsearbetet med kyrkoantikvarisk ersättning. Under 2015 har ett flertal projekt kunnat slutföras, samtliga helt eller delvis finansierade av kyrkoantikvarisk ersättning. Resultaten ger på olika sätt stöd för stiftens och de förvaltande enheternas arbete med det kyrkliga kulturarvet. Några exempel ges här, andra refereras i rapportens tematiska avsnitt.

Det nationella projektet *Tekniskt beskrivningslexikon över kyrkliga föremål* har färdigställts. Lexikonet innehåller en teknisk och beskrivande terminologi, som kan användas för att beskriva de kulturhistoriskt värdefulla inventarierna i de svenska kyrkorna, samt tillhörande illustrationer. Lexikonet är tänkt som ett verktyg och hjälpmedel vid inventerings- och dokumentationsarbete i kyrkorna. En digital version är fritt tillgänglig på Svenska kyrkans webbplats.

Handledningen *Strategi för egenkontroll av fukt och mögel i kyrkor. Praktiska tips och stöd för rutiner* har distribuerats till samtliga ekonomiska enheter inom Svenska kyrkan samt gjorts tillgänglig via webben. Skriften fokuserar på fuktproblem i kyrkor och ska fungera som en hjälp att införa förebyggande rutiner. Den ger råd om hur man upptäcker risker och vad man bör göra om man drabbas av en fuktskada eller liknande.

Ett tidigare beslutat men ännu inte påbörjat nationellt projekt igångsattes våren 2015. Det samlar in och registrerar den information om kyrkor och begravningsplatser som omfattats av stiftens så kallade karaktäriseringsprojekt i Bebyggelseregistret som tillhandahålls av Riksantikvarieämbetet. Eftersom inventeringarna skett genom finansiering av kyrkoantikvarisk ersättning har Svenska kyrkan bedömt att det är angeläget att den kulturhistoriska informationen är allmänt tillgänglig. Projektet drivs av Svenska kyrkas nationella nivå, men sker i samverkan med berörda stift.

UTVECKLADE FORMER FÖR KOMMUNIKATION I FÖRVALTNINGSFRÅGOR

Under 2015 har Svenska kyrkan utvecklat nya former på den nationella nivån för att kommunicera fastighets- och kulturarvsfrågor till stift, församlingar och pastorat. Det första numret av nyhetsbrevet *Fastigheter och kulturarv* utkom i mars 2015 till 2 566 mottagare inom Svenska kyrkan. Nyhetsbrevet utkommer fyra gånger per år och är ett sätt att snabbt och enkelt få överblick över aktuella frågor och nyheter. En webbportal har också utvecklats för Svenska kyrkans interna webbplats. Denna har i nuläget utförligare nyhetsartiklar och ett kalendarium med aktuella händelser. Webbportalen kommer att utvecklas vidare för att innehålla dokument, till exempel handböcker och mallar, till stöd för både stiftens fastighets- och kulturarvsarbete och fastighetsansvariga i församlingar/pastorat.

SAMVERKAN GÖR ATT STULNA FÖREMÅL KOMMER ÅTER

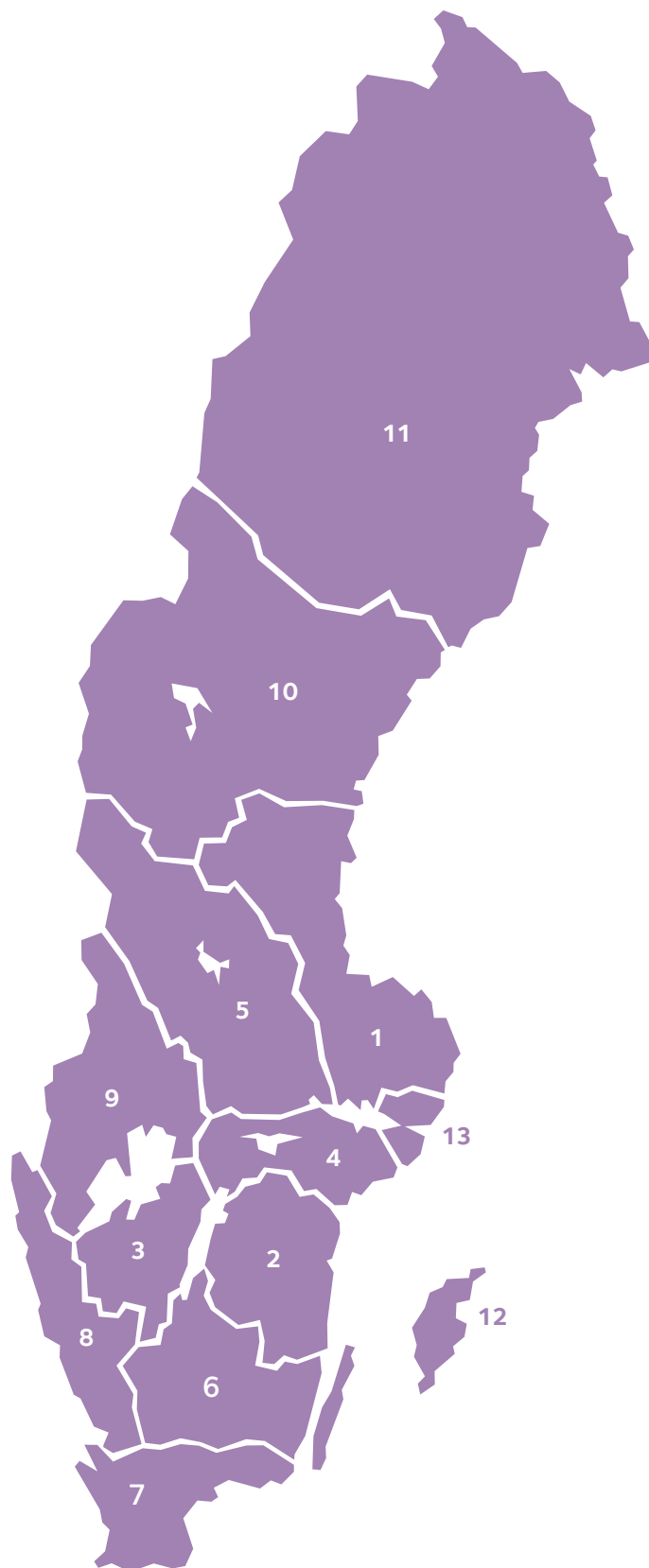
Svenska kyrkans nationella nivå har i uppdrag att stödja stift och församlingar i sin förvaltning så att Svenska kyrkans mål för kulturarvsarbetet uppnås, det vill säga att kulturarvet bevaras, används och utvecklas. I detta ingår att samverka både inomkyrkligt med stiftens i första hand och med andra aktörer i kulturarvsrelaterade frågor. I denna rapport ges många exempel på former av samverkan, både internationellt och nationellt.

Under 2015 fick stölder av inventarier i svenska kyrkor mycket uppmärksamhet. Svenska kyrkan har under året samverkat med Internationella åklagarkammaren, den nationella

operativa avdelningen vid Polismyndigheten (NOA) och Riksantikvarieämbetet angående bland annat stölderna från Evertsbergs kapell 2012. Vid en pressvisning på läns museet i Västerås 25 augusti 2015 kunde de träskulpturer som stals åter visas upp. Svenska kyrkans samtliga nivåer har här i samverkan med andra parter och myndigheter på regional, nationell och internationell nivå kunnat återföra föremålen till Sverige. Dom har därefter fallit i ärendet och resulterat i att en person fick fängelse i fem år. Internationella åklagarkammaren har lämnat viss information som framkommit i samband med förundersökningen, vilket gör det möjligt för Svenska kyrkan och Riksantikvarieämbetet att under 2016 agera vidare för att återföra andra stulna konstföremål som kunnat spåras.

STIFTEN I SVENSKA KYRKAN

Svenska kyrkan bestod 2015 av 13 stift
indelade i totalt 1361 församlingar.
Drygt 63 procent av Sveriges befolkning
var medlemmar i Svenska kyrkan.

1. UPPSALA STIFT
293 KYRKOR
256 KYRKOR SKYDDAS
MED TILLSTÅNDSPLIKT
66 % MEDLEMMAR

2. LINKÖPINGS STIFT
262 KYRKOR
231 KYRKOR SKYDDAS
MED TILLSTÅNDSPLIKT
68 % MEDLEMMAR

3. SKARA STIFT
410 KYRKOR
374 KYRKOR SKYDDAS
MED TILLSTÅNDSPLIKT
68 % MEDLEMMAR

4. STRÅNGNÄS STIFT
195 KYRKOR
173 KYRKOR SKYDDAS
MED TILLSTÅNDSPLIKT
59 % MEDLEMMAR

5. VÄSTERÅS STIFT
177 KYRKOR
161 KYRKOR SKYDDAS
MED TILLSTÅNDSPLIKT
68 % MEDLEMMAR

6. VÄXJÖ STIFT
335 KYRKOR
289 KYRKOR SKYDDAS
MED TILLSTÅNDSPLIKT
67 % MEDLEMMAR

7. LUNDS STIFT
509 KYRKOR
475 KYRKOR SKYDDAS
MED TILLSTÅNDSPLIKT
62 % MEDLEMMAR

8. GÖTEBORGS STIFT
367 KYRKOR
311 KYRKOR SKYDDAS
MED TILLSTÅNDSPLIKT
61 % MEDLEMMAR

9. KARLSTADS STIFT
171 KYRKOR
152 KYRKOR SKYDDAS
MED TILLSTÅNDSPLIKT
74 % MEDLEMMAR

10. HÄRNÖSANDS STIFT
211 KYRKOR
181 KYRKOR SKYDDAS
MED TILLSTÅNDSPLIKT
73 % MEDLEMMAR

11. LULEÅ STIFT
198 KYRKOR
132 KYRKOR SKYDDAS
MED TILLSTÅNDSPLIKT
74 % MEDLEMMAR

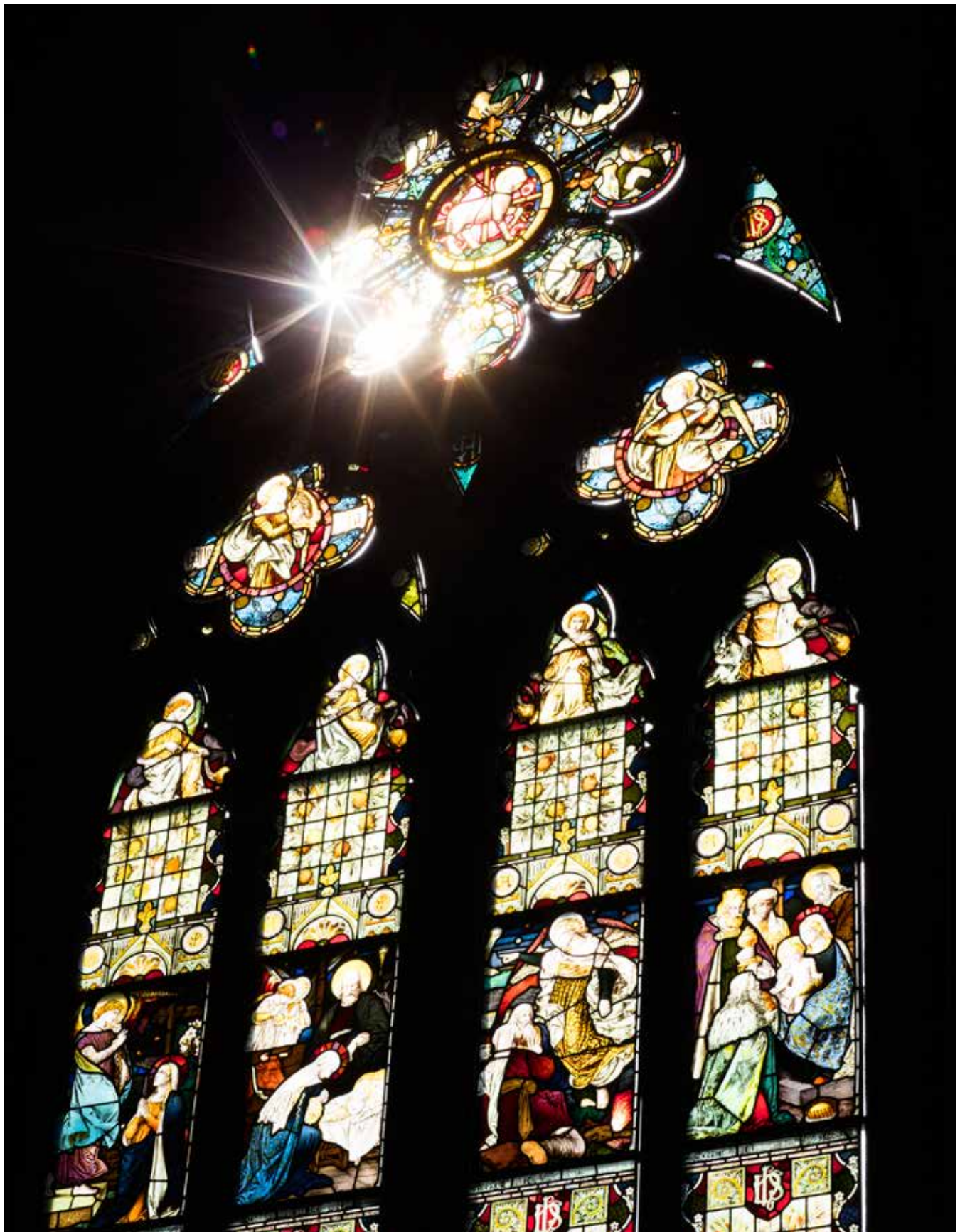
12. VISBY STIFT
99 KYRKOR
98 KYRKOR SKYDDAS
MED TILLSTÅNDSPLIKT
70 % MEDLEMMAR

13. STOCKHOLMS STIFT
149 KYRKOR
107 KYRKOR SKYDDAS
MED TILLSTÅNDSPLIKT
53 % MEDLEMMAR

KYRKBÄNKAR FRÅN 13 STIFT

Det finns många typer av kyrkbänkar från olika perioder i landets kyrkor. Allt från barockens slutna bänkinredningar till den moderna kyrkans lösa stolar finns representerat. Hur bänkarna utformats och omdanats över tid, avspeglar kyrkorummets föränderlighet. Se Bildgalleriet på sidan 46–47 för mer information om kyrkbänkarna från respektive stift.

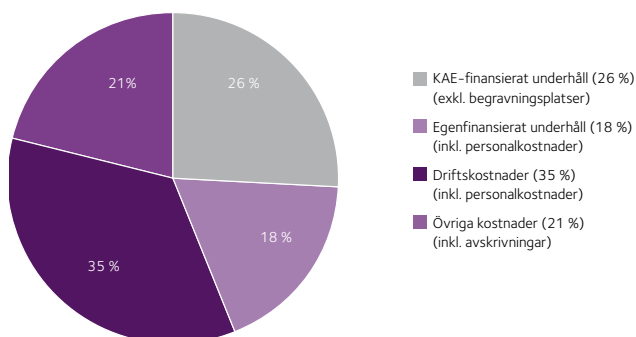

KYRKOANTIKVARISK ERSÄTTNING OCH FÖRVALTNING AV DET KYRKLIGA KULTURARVET

SVENSKA KYRKANS KULTURARVS-FÖRVALTNING

Under åren 2009–2015 uppgick de årliga drifts- och underhållskostnaderna för kyrkor och kapell som ägs eller förvaltas av Svenska kyrkan i genomsnitt till knappt 1,7 miljarder kronor per år. Siffrorna för 2015 är uppskattade då redovisningen av drifts-, underhålls- och övriga kostnader fastställs i maj 2016. Den kyrkoantikvariska ersättningen (KAE) finansierade cirka en fjärdedel av den totala kostnaden för drift och underhåll av alla kyrkor och kapell, det vill säga i genomsnitt 430 miljoner kronor per år. I statistiken ingår inte kostnader för begravningsverksamheten eller utbetald kyrkoantikvarisk ersättning för begravningsplatser.

FIGUR 1. PROCENTUELL FÖRDELNING AV KOSTNADER FÖR KYRKOR OCH KAPELL, 2009–2015

Alla invigda friliggande kyrkor och kapell oavsett byggnadsår ingår i statistikunderlaget, dock inte de kyrkor som är hopbyggda med församlingshem eller oinvigda begravningskapell.

UTGÅNGSPUNKTER FÖR FÖRDELNING AV KYRKOANTIKVARISK ERSÄTTNING

Kyrkoantikvarisk ersättning får beviljas för kulturhistoriskt motiverade åtgärder inom förvaltning av egendom som är skyddad enligt 4 kap. kulturmiljölagen. I villkoren för kyrkoantikvarisk ersättning, antagna av kyrkostyrelsen 24 september 2012 och reviderade 5 mars 2013, fastställs att en egeninsats krävs för att ersättningen ska kunna beviljas. Ersättningens storlek bestäms bland annat av åtgärdens karaktär och de hänsynstaganden som krävs utifrån bestämmelserna i 4 kap. kulturmiljölagen. Svenska kyrkans självfinansiering har uppgått till i genomsnitt 53 procent av den totala kostnaden för de åtgärder där utbetalning av ersättning skett under 2002–2015. Som stöd för arbetet med kyrkoantikvarisk ersättning finns *Handbok för arbetet med kyrkoantikvarisk ersättning*.

Ersättningen får användas till vård- och underhållsåtgärder som ingår i en långsiktig vård- och underhållsplan, utredningar och projekteringar som förbereder, underlättar och förbättrar förutsättningarna för vård och underhåll. Den kan även användas till anpassade lösningar för tekniska installationer och tillgänglighet, informationsinsatser, åtgärder för förbättrad förvaring och skydd av kulturhistoriskt värdefulla inventarier och skadeförebyggande åtgärder. Kyrkoantikvarisk ersättning får även beviljas till insatser av övergripande och generell karaktär inom stift eller på nationell nivå. Dessa projekt syftar bland annat till att tillgängliggöra de kulturhistoriska värdena hos de kyrkliga kulturminnena.

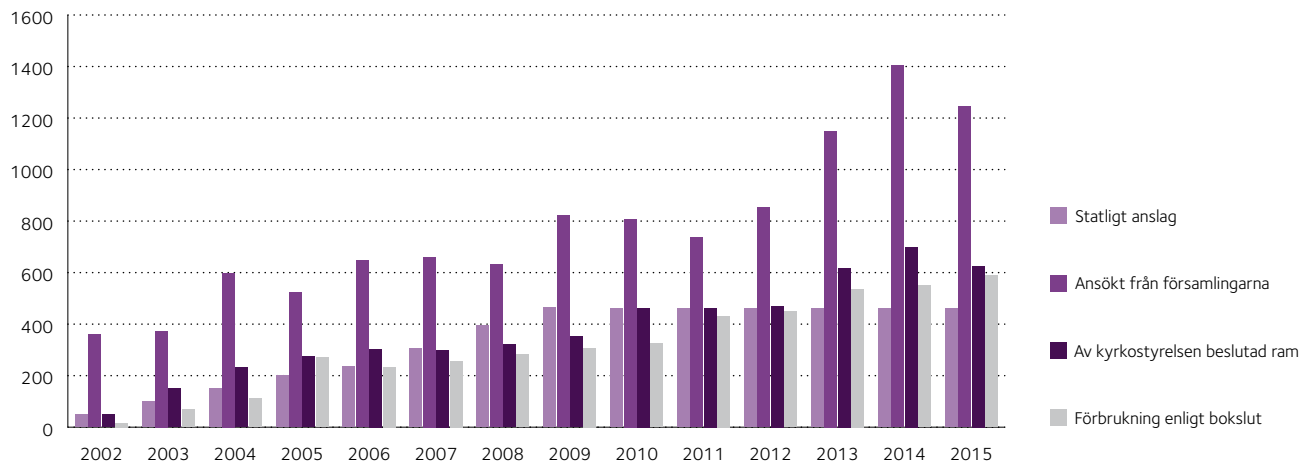
FÖRBRUKNING AV KYRKOANTIKVARISK ERSÄTTNING

För perioden 2002–2015 har Svenska kyrkan erhållit 4 660 miljoner kronor (4 200*) i kyrkoantikvarisk ersättning från staten. Av dessa har 4 429 miljoner kronor (3 840*) förbrukats och 231 miljoner kronor (360*) återstod vid 2015 års utgång. Därmed hade vid 2015 års utgång 95 procent (91*) av anslaget 2002–2015 förbrukats. Dispositionstiden för varje ramår är två

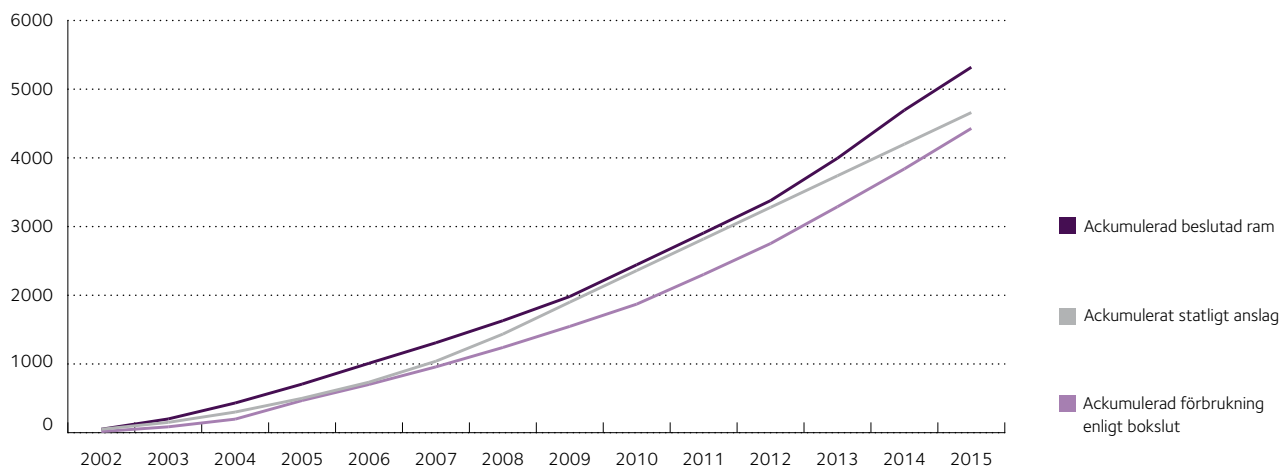
år, vilket gör att det först under första kvartalet 2017 går att fastställa den faktiska förbrukningen för perioden 2002–2015. Till detta kommer att projekt kan beviljas förlängd dispositionstid om ett år vid särskilda omständigheter.

* Uppgifter för 2002–2014 från förra årets redovisning inom parentes.

FIGUR 2. KYRKOANTIKVARISK ERSÄTTNING I MNKR, 2002–2015

FIGUR 3. KYRKOANTIKVARISK ERSÄTTNING I MNKR, 2002–2015, ACKUMULERAT STATLIGT ANSLAG, BESLUTAD RAM OCH FÖRBRUKNING

Sammantaget visar den höga rekviseringstakten och det höga ansökningstrycket på vikten av den kyrkoantikvariska ersättningen som en del i finansieringen av vården och bevarandet av det kyrkliga kulturarvet.

Samtliga projekt som tilldelas ersättning registreras och följs upp i Svenska kyrkans projekthanteringssystem. Under hösten 2014 genomfördes på den nationella nivån en kvalitetsgranskning av inregistrerade uppgifter, vilket resulterade i att stiftens uppmärksammades på förekommande registreringsfel. Under 2015 har stiftens handläggare utfört registervård och korrigerat felaktiga uppgifter vilket har höjt kvaliteten i redovisningen av den kyrkoantikvariska ersättningen, framförallt avseende uppgifter om Svenska kyrkans egen finansiering.

2016 ÅRS RAMBESLUT

För ramår 2016, med dispositionstid 2016–2017, har stiftens och den nationella nivån, genom beslut av kyrkostyrelsen i maj 2015, tilldelats en beslutsram om 530 (625**) miljoner kronor. Det råder ett fortsatt högt ansökningstryck från församlingar och stift och ramår 2016 uppgick antalet ansökningar till 1,1 miljarder kronor med en totalkostnad av 1,4 miljarder kronor.

Fördelning och förbrukning av kyrkoantikvarisk ersättning 2002–2015 i siffror redovisas i bilaga 2.

** 2015 års uppgifter inom parentes.

PROJEKT GENOMFÖRDA I STIFTEN 2015 – ETT URVAL

För att ge en uppfattning om stifts- och församlingsprojekt som beviljas kyrkoantikvarisk ersättning presenteras här ett urval av projekt som slutförts under 2015.

UPPSALA STIFT

Renovering och tjärning av spåntak

Spåntaken är en av de byggnadskonstruktioner som i dag förmedlar intryck av hög ålder och hantverkshistoria. En lång tradition av spån som taktäckningsmaterial finns på många kyrkor i stiftet, varav Fittja kyrka är en. Spånet som material för taktäckning är det mest kostsamma utförandet både vad avser omläggning och underhåll med tjärstrykning. Det finns ett behov av fördjupad kunskap om spån och tjära. Total kostnad: 129 tkr, varav KAE: 97 tkr.

LINKÖPINGS STIFT

Stöldsäkring av medeltida skulpturer

Stiftsprojektet har på ett kostnadseffektivt och konkret sätt höjt säkerheten för medeltida skulpturer genom stöldsäkringsanordningar. Stiftet utarbetar utformningen, sköter tillståndsansökan, beställer arbetet och fungerar som antikvariskt medverkande. 2014–2015 genomfördes stöldsäkring av 47 skulpturer och projektering och tillståndsansökningar färdigställdes för ytterligare 23 stycken. Projektet fortsätter 2015–2016 då ytterligare 100 skulpturer ska stöldsäkras. Total kostnad: 683 tkr, varav KAE: 589 tkr.

SKARA STIFT

Kyrkornas böcker

I samband med stiftets förvisitationer noterades

att många församlingar stod frågande inför hantering och förvaring av de böcker som förvaras i kyrkor och arkiv. Man visste heller inte vilka böcker som har ett kulturhistoriskt värde. 2014–2015 inventerades och dokumenterades därför samtliga böcker i Skara stifts drygt 400 kyrkor. Församlingarna fick råd om förvaring. För varje pastorat skrevs en rapport med förslag på åtgärder och på vilka böcker som bör upptas i inventarieförteckningen.

Total kostnad: 1 174 tkr, varav KAE: 1 174 tkr.

STRÄNGNÄS STIFT

Takstolsinventering

Under 2013–2015 har en översiktlig inventering gjorts av 87 kyrkor i Strängnäs stift med avsikten att identifiera bevarade medeltida taklag och att fördjupa kunskapen om dessa. Av 87 inventerade kyrkor påträffades hela eller delar av medeltida taklag i 71 stycken, vilket motsvarar nästan 82 procent av de besökta kyrkorna. Minst 38 taklag innehöll delar som bedömdes komma från äldre medeltid, det vill säga från 1100–ca 1350. Vid inventeringen har även ett klocktorn som troligen är från 1300–talets första hälft identifierats vid Härads kyrka i Södermanlands län.

Total kostnad: 1 324 tkr, varav KAE: 1 324 tkr.

VÄSTERÅS STIFT

Renovering av gravkapell

Gravkapellet vid Stora Kopparbergs kyrka, uppfört 1903, har genomgått yttre renovering. Skiffertaket har rengjorts och ett mindre antal skifferplattor har bytts ut och takryttare och takfönster har lagats och målats. Cementputs har blästrats och skador har lagats med KC puts innan byggnaden slutligen målades med kalklimfärg och snickerierna med linoljefärg.

Total kostnad: 1 085 tkr, varav KAE: 340 tkr.

VÄXJÖ STIFT

Det textila kulturarvet

Huvudsyftet med stiftsprojektet var att kartlägga vårdbehovet av stiftets textilier och tog avstamp i en skadeinventering från 2008–2011. Omfattande dokumentation av textilierna genomfördes och resultatet presenteras i boken "Textilier i helig tjänst". Boken inbjuder läsaren att följa med på en resa i de kyrkliga textiliernas värld, från kristendomens intåg till i dag. Textilierna tillhör vårt äldsta nu levande kulturarv och speglar var och en sin samtid i material, form, färg och symbolik. Total kostnad: 560 tkr, varav KAE: 250 tkr.

LUNDS STIFT

Renovering av kyrkogårdsmur

Kyrkogårdsmuren kring Oxie kyrka i Malmö hade allvarliga sättningsskador och var i stort behov

av grundlig renovering. Alltför gamla och stora träd tryckte ut muren eftersom marknivån på kyrkogårdens insida var mycket högre än på utsidan. Gott hantverk och fint resultat lyfter hela kyrkogården och kyrkomiljön. Återplantering av träd sker vid ett senare tillfälle och framtida vård och underhåll av växtligheten är noterad i kyrkogårdens VU-plan.

Total kostnad: 6 269 tkr, varav KAE: 4 615 tkr.

GÖTEBORGS STIFT

Renovering av bemålade blyinfattade korfönster

Korfönstren i Kungshamn kyrka är tillverkade i tre olika omgångar mellan 1904–1950 av Julius Begäng och Ernst Söderberg. De är utförda av munblåst glas i svartlodsteknik. Fönstren har rengjorts varsamt från smuts- och sotbeläggningar. Komplettering har gjorts av stödjärn, förbättring av lödningar samt limning av spruckna glas. Det äldsta fönstret fick nya blyspröjsar på grund av stora deformationsskador och sprickbildningar.

Total kostnad: 352 tkr, varav KAE: 264 tkr.

KARLSTADS STIFT

Byte kopparplåt på tornspira

Visnums-Kils kyrka behövde takomläggning på grund av omfattande skador på torntaget i form av expansion i den skivtäckta kopparplåten samt hål efter gamla åskledarfästen. Projektet omfat-

tade byte av kopparplåt på torntak, lanternin och tornspira, samt byte av rötskadat underlag, hängrännor och stuprör. Vid arbetena på tornspiran användes helikopter då det var ett billigare alternativ än kranbil och muröppningarna in till kyrkogården var för smala för kranbil.

Total kostnad: 1 137 tkr, varav KAE: 853 tkr.

HÄRNÖSANDS STIFT

Målning av fasader och tjärning av tak

Nyhems kyrka, invigd 1855, är en typisk lands- ortskyrka i trä med sadeltak. Projektet har resulterat i en utvändigt restaurering där fasader har målats och taket setts över och tjärstrukits. Åtgärderna är av det slag som är återkommande med viss intervall och som ingår i den ordinarie vård- och underhållsplaneringen för kyrkliga kulturminnen.

Total kostnad: 106 tkr, varav KAE: 53 tkr.

LULEÅ STIFT

Byte av takspån och omtjärning

Nederluleå kyrka är en senmedeltida kyrka och ingår i ett världsarv. Cirka 20 procent av spånen på kyrkan och vapenhuset var tvungna att bytas ut. Extra omtanke beaktades vid omläggningen, för att efterlikna befintligt utförande. Ovan rotet lades björknäver som underlag. Spånen sågades men fick en handtäljd yta vid läggningen. Kärnfura från Ryssland användes. Spånen spikades

med handsmidd spik från Finland. Därefter tjärades taket med dalbränd trä tjära.

Total kostnad: 1 480 tkr, varav KAE: 1 172 tkr.

VISBY STIFT

Konservering av muralmåleri

En muralmålning i Mästerby kyrka föreställande Madonnan, tillkommen omkring 1200 och därmed samtida med kyrkan, har konserverats. Målningen togs fram och konserverades 1922. I mitten av 1980-talet ansågs den vara i mycket dåligt skick och flera undersökningar har under åren genomförts utan att man kommit fram till åtgärder. Nu har målningen konserverats och konserveratorn, gästkollega på Riksantikvarieämbetet, utförde flera analyser med nya metoder. En föreläsning hölls för att berätta om resultatet.

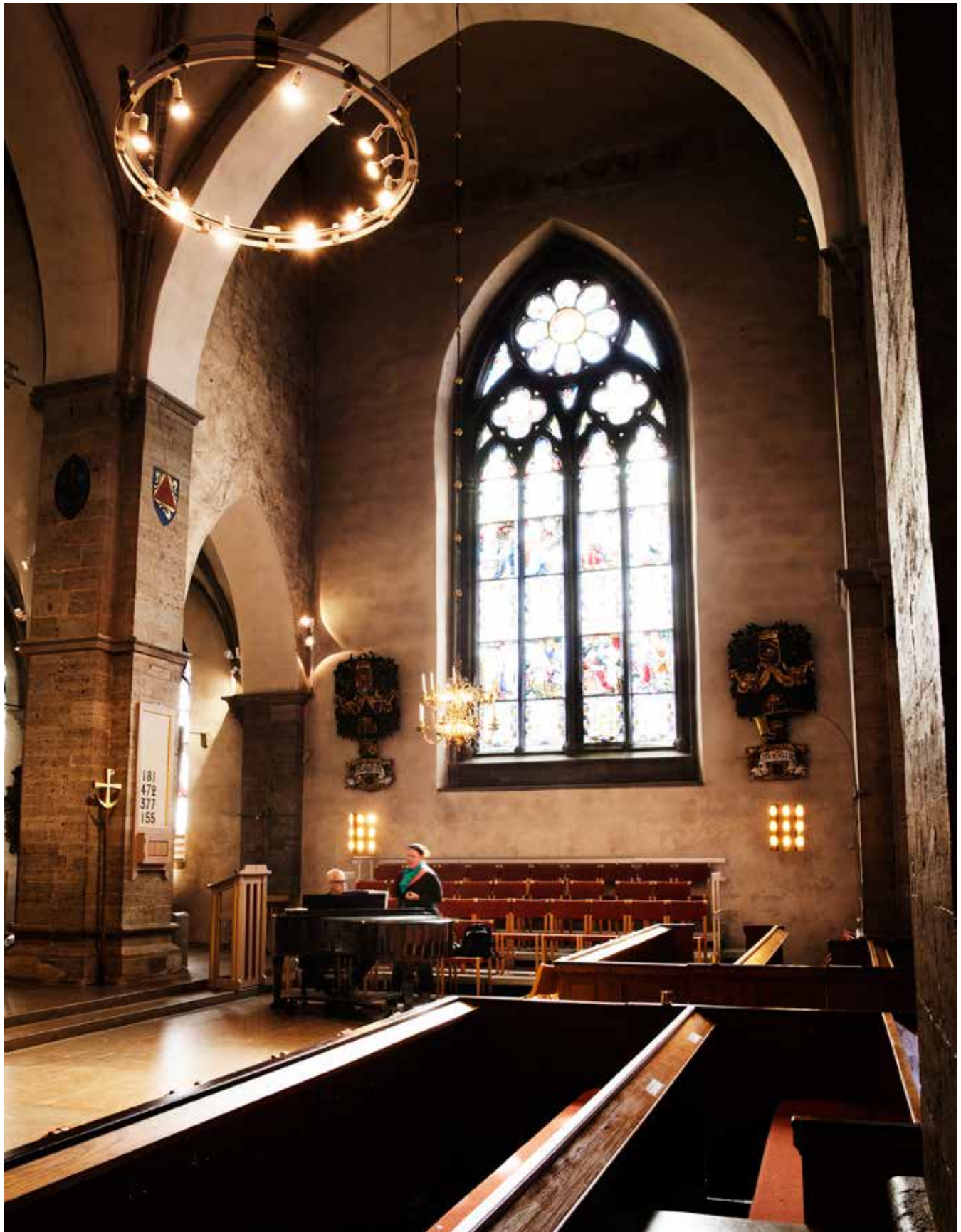
Total kostnad: 328 tkr, varav KAE: 295 tkr.

STOCKHOLMS STIFT

Renovering av originalarmaturer i kyrkorummet

Markuskyrkan i Björkhagen i Skarpnäcks församling hör till Sveriges mest välkända och välbesökta arkitekturskatter. Kyrkan ritades av Sigurd Lewerentz och invigdes år 1960. De nedpendlande originalarmaturerna från 1960, formgivna av kyrkans arkitekt, har renoverats.

Total kostnad: 399 tkr, varav KAE: 160 tkr.

MÅLUPPFYLLELSE OCH UTVECKLINGS- OMRÅDEN

VÅRDEN OCH BEVARANDET AV KULTURARVET

I Svenska kyrkans kontrollstationsrapport *Ett rum öppet för alla* redogörs för hur målen i överenskommelsen mellan Svenska kyrkan och staten har uppfyllts. Målen konkretiseras i fyra olika områden: vården och bevarandet av kulturarvet, förvaltningskompetens i kulturarvsfrågor, samverkan mellan staten och Svenska kyrkan samt tillgänglighet och användning. Nedan redogörs för insatser och åtgärder som främjar en önskad utveckling, men också sådant som utgör möjliga förbättringsområden. En sammanfattande bedömning av måluppfyllelsen görs i kapitlet *Sammanfattande bedömning*.

ANTALET KYRKOBYGGNADER

I april 2016 uppgick det totala antalet kyrkobyggnader till 3 376. Enligt de uppgifter som lämnats av församlingarna för kyrkobyggnadsregistret uppfyller 2 940 de kriterier som gäller för kyrkobyggnader med tillståndsplikt enligt 4 kap. 3 § kulturmiljölagen. Av dessa är 116 uppförda efter 1940 och således förda till denna kategori genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet enligt 4 kap. 4 § kulturmiljölagen. Sådana beslut har fattats för 35 kyrkor efter relationsändringen 2000. Från 2014 fattas dessa beslut av länsstyrelserna.

Under 2015 har inga nybyggda kyrkor invigts för gudstjänst. Dock har två äldre kyrkor tillkommit. De är S:t Lukas kyrka som övertogs från en stiftelse av Skövde församling under 2015 och Rosenlundskyrkan som köptes av Länna-Blidö-Riala pastorat från EFS 2014. Under perioden 2000–2015 har totalt 22 nybyggda kyrkor och kapell tillkommit. Dessa omfattas inte av 4 kap. kulturmiljölagen och är inte berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Två kyrkor/kapell har tagits ur bruk under 2015. Det gäller Ängeså bönhus i Överkalix församling som sålts till en privat-

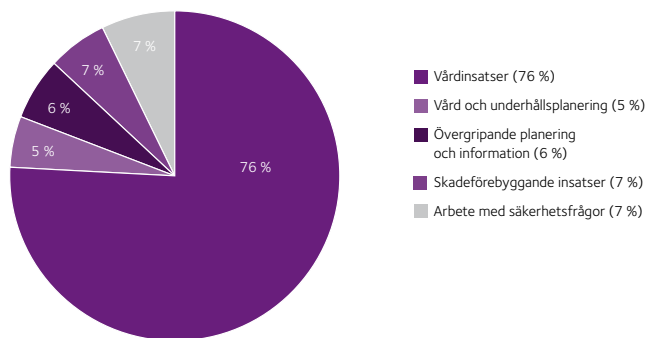
person för bostadsändamål och Mariehällskyrkan i Bromma församling som tagits ur bruk för att säljas. 2014 överlät Förlingebygdens församling Åkersjöns kapell till en ideell förening, men kyrkan togs ej ur bruk då församlingen har fortsatt verksamhet där. Inga av dessa kyrkor/kapell omfattas av tillståndsplikt.

Under perioden 2000–2015 har totalt 85 kyrkor tagits ur bruk varav 24 omfattas av tillståndsplikt. Av dessa har de flesta (20 kyrkor) sålts till annan ägare, varav två till annat trossamfund. Förändringar i Svenska kyrkans byggnadsbestånd 2000–2015 framgår av bilaga 1.

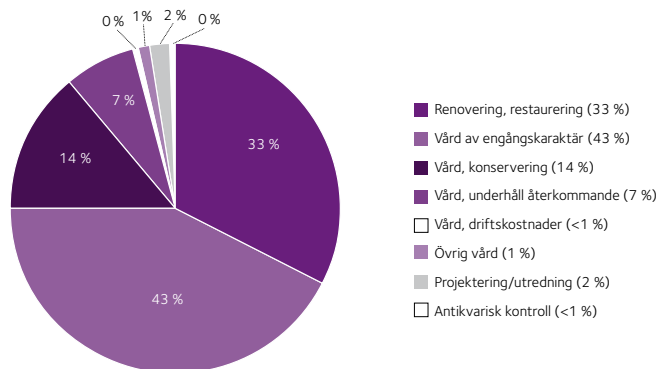
ÅTGÄRDER OCH ÅTGÄRDSKATEGORIER

I följande avsnitt beskrivs vården och bevarandet av kulturarvet per åtgärdskategori i den form projekten registreras i Svenska kyrkans projekthanteringssystem. Diagrammen visar hela fördelningsperioden, medan den analyserande texten huvudsakligen utgår från åtgärder och projekt från 2015.

FIGUR 4. FÖRBRUKNING AV KYRKOANTIKVARISK ERSÄTTNING 2002–2015 PER ÅTGÄRDSKATEGORI, INKLUSIVE NATIONELLA PROJEKT

FIGUR 5. FÖRBRUKNING AV KYRKOANTIKVARISK ERSÄTTNING 2002–2015 INOM ÅTGÄRDSKATEGORIN VÅRDINSATSER

Vårdinsatser

Denna kategori avser åtgärder på församlingsnivå, omfattande renovering, restaurering, vård av engångskaraktär, konservering, underhåll men även projektering och utredning. Huvuddelen av den kyrkoantikvariska ersättningen går till vårdinsatser initierade av församlingarna. Under perioden 2002–2015 har 3,3 miljarder kronor använts till vårdinsatser av totalt 4,4 miljarder kronor, det vill säga cirka tre fjärdedelar av de förbrukade medlen. Den genomsnittliga ersättningsnivån för vårdinsatser har under perioden varit 51 procent.

I denna kategori ingår även kulturhistoriskt motiverade driftskostnader. Driftskostnaderna handlar uteslutande om kostsamma sprinkleranläggningar, det vill säga de avancerade släcknings-system som installerats i flera av de kulturhistoriskt värdefulla träkyrkorna. Den begränsade kategorin *Övrig vård* innehåller ett flertal sinsemellan olika projekt, däribland ett antal åtgärder för tillgänglighetsanpassning. Det är också möjligt att konstatera att antikvarisk medverkan sällan särredovisats i Svenska kyrkans projekthanteringssystem, vilket gör det svårt att bedöma hur stora kostnader som detta sammantaget uppgått till.

Vård och underhållsplanering

Denna kategori avser vård- och underhållsplanering på församlingsnivå i form av upprättande av nya vård- och underhållsplaner samt revidering av gamla. Mellan 2002–2015 har drygt 218 miljoner kronor använts till vård- och underhållsplanering, vilket utgör 5 procent av den totala förbrukningen av kyrkoantikvarisk ersättning. Den genomsnittliga ersättningsnivån för vård- och underhållsplanering har under perioden varit 64 procent.

Av de skyddade kyrkorna har 98 procent en vård- och underhållsplan för kyrkobyggnaden. Det är nu tio år sedan flertalet av vård- och underhållsplanerna upprättades och en revidering av planerna är aktuell enligt Riksantikvarieämbetets föreskrifter om kyrkliga kulturminnen (KRFS 2012:2). Detta avspeglar sig också i ansökningarna från församlingarna. Vård- och underhållsplanerna har hittills omfattat kyrkobyggnaderna och i mindre utsträckning begravningsplatserna.

I dag finns en eftersläpning av registreringen av vård- och underhållsplaner i kyrkobyggnadsregistret. Ett arbete pågår med att följa och kvalitetsgranska uppgifterna i registret, se vidare *Strategiskt arbete under 2015*. Av samma skäl finns inte heller någon fullständig överblick över hur många begravningsplatser som i dag omfattas av vård- och underhållsplaner. Ansökningarna visar emellertid att ett intensifierat arbete pågår med vård- och underhållsplaner för begravningsplatser.

Övergripande planering och information

Denna kategori avser vård- och underhållsplanering och informationsinsatser på stiftsnivå, de så kallade stiftsprojekten och de projekt som utförs på Svenska kyrkans nationella nivå. Kategorin innehåller även informations- och visningsinsatser i samband med vård- och underhållsåtgärder eller övergripande regionala informationsinsatser. 268 miljoner kronor har använts till detta under perioden 2002–2015 vilket utgör 6 procent av den totala förbrukningen. Den genomsnittliga ersättningsnivån för övergripande planering och information har under perioden varit 81 procent.

Aktuella projekt på stiftsnivå under 2015 har bland annat riktat in sig på säkerhetsarbete, som stöldsäkring av skulpturer i Linköpings stift och upprättandet av brandskyddsplaner i Visby stift. I Strängnäs stift har det utförts en första etapp av en inventering av medeltida taklag, varpå det nu väntas följa en fördjupad etapp. Liknande inventeringar har under året också påbörjats eller avslutats i Skara och Lunds stift. Stockholms stift har under 2015 fortsatt arbetet med karaktäriseringar av begravningsplatser. Beträffande övergripande projekt på den nationella nivån, se kapitlet *Strategiskt arbete under 2015*.

Skadeförebyggande insatser

Denna kategori avser kulturhistoriskt motiverade kostnader i samband med projektering, utredning av fukt och mögel, klimatförbättrande åtgärder och förbättrad förvaring för inventarier exempelvis textilier. Totalt har 293 miljoner kronor gått till

skadeförebyggande insatser, vilket utgör 7 procent av förbrukningen av ersättningen under perioden 2002–2015. Den genomsnittliga ersättningsnivån för skadeförebyggande insatser har under perioden varit 47 procent.

Det sker en kontinuerlig förbättring av förvaringen av de kyrkliga inventarierna. Vanligen gäller det ny och förbättrad textilförvaring, men det sker också förbättringar för andra föremålstyper. Allt oftare förses särskilt textilskåpen med ett inbyggt system för att kontrollera mikroklimatet och därigenom minska risken för mögelangrepp.

I *Skadeförebyggande insatser* ingår även underkategorin *Övrigt förebyggande* som innefattar olika typer av åtgärder. Här finns kulturhistoriskt motiverade tillgänglighetsåtgärder men även klimatförbättrande åtgärder såsom styrsystem, avfuktningssystem samt sanerings- och dräneringsarbeten. Även under kategorin *Skadeförebyggande insatser* finns således behov av förtydliganden för att statistiken bättre ska återspegla verkligheten och att samma typ av åtgärd registreras lika i hela landet.

Arbete med säkerhetsfrågor

Denna kategori avser stöld- och brandförebyggande åtgärder samt byte av brandfarliga elinstallationer och installation av åskskyddssystem. Totalt har nära 304 miljoner kronor använts till säkerhetsförebyggande arbeten. Det motsvarar 7 procent av den totala förbrukningen inom perioden 2002–2015. Den genomsnittliga ersättningsnivån för säkerhetsrelaterade åtgärder har under perioden varit 68 procent.

Under åren 1994–2004 och 2010–2014 begicks en mängd till varandra relaterade stölder i svenska kyrkor. Vid den första perioden drabbades främst kyrkor i Luleå och Härnösands stift, medan den senare stöldvågen drabbade kyrkor i Linköpings, Karlstads, Västerås och Uppsala stift. Gemensamt för stölderna är att föremål med stora kulturhistoriska värden stulits och smugglats ut ur landet för försäljning. Svenska kyrkan har på alla nivåer höjt kompetensen inom kulturarvsområdet och har i dag en särskild referensgrupp för stöldfrågor som leds av Svenska kyrkans nationella nivå. Under stöldvågen 2010–2014 var det kompetenser inom Svenska kyrkan som till slut lyckades spåra några av föremålen till Tyskland. Svenska kyrkans nationella nivå har under 2015 arbetat på de drabbade församlingarnas vägnar, i dialog med polis, myndigheter, auktionshus och de personer som i god tro inhandlat de stulna föremålen runt om i Europa, för att göra ett återbördande möjligt. Några av föremålen har återförts till Sverige under 2015, några föremål har gått förlorade och för ett totalt föremål återstår fortfarande en lång process innan de kan återlämnas till den plats där de sedan länge hör hemma. Som en följd av de senaste årens stölder av främst medeltida träskulptur har Linköpings stift under 2015 avslutat en första etapp av stöldsäkring i kyrkor.

Svenska kyrkans nationella nivå ingår i två nationella säkerhetsnätverk, dels ett nätverk kring stölder och kulturarv, dels

ett nätverk för katastrofberedskap och restvärdesräddning. Riksantikvarieämbetet är sammankallande i båda nätverken.

Visby stift har under 2015 färdigställt ett arbete med brandskyddsplaner för stiftets kyrkor. Arbetet har gjorts i nära samarbete med räddningstjänsten i Visby. Brandskyddsplanerna ska vid händelse av larm bland annat ge tydlig information till räddningsledningen om möjliga ingångsvägar, vilka föremål som prioriteras och hur dessa kan lokaliseras. Efter branden i Vintrosa kyrka i Strängnäs stift 2014 har arbetet med en återuppbyggnad pågått under hela 2015. Samtidigt har det också pågått en process att sammanställa erfarenheterna hos församling och brandförsvaret i en rapport.

FÖRVALTNINGSKOMPETENS I KULTURARVSFRÅGOR

Arbetet på Svenska kyrkans nationella nivå har under året fortsatt med att integrera fastighets- och kulturarvsfrågor. Strategiska frågor lyfts också till Arbetsgruppen för fastigheter som består av representanter från stiftet och den nationella nivån. På den nationella nivån har fyra nya medarbetare rekryterats till tjänster inom kulturarvs- och fastighetsstöd under 2015. Alla tjänster på den nationella nivån finansieras av Svenska kyrkan och sedan 2016 års ram är det inte möjligt att finansiera löpande allmänna tjänster på stifts- eller församlingsnivå med kyrkoantikvarisk ersättning.

Även på stiftsnivå har det skett en förstärkning av fastighetskompetensen. Några modeller kan nämnas. I Göteborgs stift har en uppdragsfinansierad servicebyrå inrättats i Uddevalla. Västerås stift har dels tre fastighetsförvaltare anställda på stiftet med uppdrag att samordna i fastighetsfrågor, dels tre förvaltare som är anställda direkt av församlingar i samverkan.

Under de senaste åren har ansökningstrycket för kyrkoantikvarisk ersättning varit stort, vilket avspeglar en ökad aktivitet av olika typer av åtgärder. Behovet av fastighetsrelaterat och antikvariskt stöd är därmed stort, både bland stiftet och bland församlingarna.

Under 2015 har Svenska kyrkan tillsammans med Hantverkslaboratoriet arbetat vidare med en byggnadsvårdsutbildning för Svenska kyrkans anställda. Utbildningen ska verka för att höja den allmänna medvetenheten och kunskapsnivån bland anställda inom Svenska kyrkan och för att utveckla och inspirera deltagarna i sitt dagliga arbete. Utbildningen syftar långsiktigt till att utveckla och förbättra församlingarnas förvaltning av det kyrkliga kulturarvet.

SAMVERKAN MELLAN STATEN OCH SVENSKA KYRKAN

Samverkan är en av hörnstenarna i överenskommelsen mellan staten och Svenska kyrkan. På stiftsnivå träffas de regionala samrådsgrupperna två till fyra gånger per år. Samrådsgrupperna utgör en förutsättning för att arbetet med det kyrkliga kulturarvet och ersättningen ska fungera. Stående diskussioner i flertalet grupper berör de olika momenten i beredningen av ersättningen samt initiering av nya och uppföljning av avslutade stiftsprojekt. Under 2015 har förslaget till ny fördelningsmodell för kyrkoantikvarisk ersättning samt remissen av *Gemensamt ansvar – en utredning om fastigheter, kyrkor och utjämningsystem* varit viktiga inslag.

Den centrala samrådsgruppen har träffats två gånger under 2015. Utgångspunkten för samråden har varit den inriktning och det innehåll för mötena som beslutades i slutet av 2014 (se föregående års rapport). Stående inslag har varit information om aktuella händelser och frågor inom respektive organisation samt diskussion kring aktuella ämnen som behandlats i de regionala samrådsgrupperna. Strategiska frågor som behandlats har rört bland annat samverkan i kunskapsfrågor mellan Svenska kyrkan, Riksantikvarieämbetet och Kungliga Vitterhetsakademien. En nationell konferens om det kyrkliga kulturarvet, som den centrala samrådsgruppen arrangerar i samverkan med Stockholms stift, hölls 2–4 maj 2016. Under året har nya former tagits fram för att kommunicera protokollen mellan den centrala och de regionala samrådsgrupperna.

Samverkan mellan Svenska kyrkan och Riksantikvarieämbetet sker också inom ramen för pågående uppdrag och projekt. Svenska kyrkan har under 2015 medverkat i referensgrupper och vid samråd till exempel rörande regeringsuppdragen om översyn av 4 kap. kulturmiljölagen samt i visionsarbetet för kulturmiljöarbetet 2030.

Samråd mellan Svenska kyrkans nationella nivå och stiftet i frågor om kyrkoantikvarisk ersättning och kulturarvet sker regelmässigt två gånger per år. Under 2015 har en diskussion inletts med stiftet om en förnyelse av formerna, bland annat genom att förlägga samråden i något av stiftet och skapa större utrymme för dialog och diskussion. Till det möte som hålls under hösten inbjuds utöver stiftet alltid representanter för länsstyrelserna, de regionala museerna och Riksantikvarieämbetet att delta under en av dagarna. Vid höstsamrådet 2015 behandlades bland annat pågående arbete och resultat från de stiftsprojekt och projekt på den nationella nivån som finansieras med kyrkoantikvarisk ersättning. I programmet ingick också en presentation av de viktigaste förslagen i *Gemensamt ansvar – en utredning om fastigheter, kyrkor och utjämnings-system*. En workshop hölls kring förslaget till nytt tematiskt program för nationella projekt som tagits fram under året.

TILLGÄNGLIGHET OCH ANVÄNDNING

Enligt överenskommelsen mellan staten och Svenska kyrkan ska kyrkan svara för att de kyrkliga kulturminnena är tillgängliga för var och en i samma utsträckning som när överenskommelsen tecknades 2000. Tillgänglighet till de kyrkliga kulturminnena eller kulturarvet innebär enligt Svenska kyrkans uppfattning mer än bara en fysisk tillgänglighet. Det kan handla om tillgänglighet i digitala medier, förmedling och kommunikation av kulturarvet för ökad förståelse och delaktighet och till exempel pedagogiska insatser som visningar och utställningar. Likaså handlar det om att göra kyrkorna tillgängliga för människor med funktionshinder.

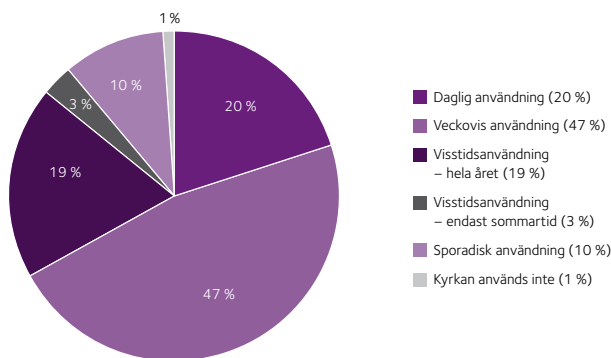
Svenska kyrkans nationella nivå följer upp tillgängligheten genom att årligen samla in och sammanställa statistik från alla församlingar om öppethållande och användning av kyrkorna. Här redovisas resultatet till och med 2015. Svarsfrekvensen från församlingarna var 92 procent i 2015 års undersökning. Exakta uppgifter angående tillgängligheten vid relationsändringen finns inte. Sedan 2006 har Svenska kyrkan samlat in statistik som använts i rapporten till regeringen och som gör det möjligt att följa förändringar över tid. Tillgänglighet till och användning av kyrkorum redovisas utförligare i bilaga 3.

KYRKORNAS ANVÄNDNING

Statistikinsamlingen för 2015 visar att 92 procent av alla kyrkor huvudsakligen används till gudstjänster och andakter. Sex procent av kyrkorna används huvudsakligen till dop, konfirmation, vigslar, begravningar (så kallade kyrkliga handlingar) och i mindre grad till andra gudstjänster och andakter. En procent av kyrkorna används i liten utsträckning i det dagliga församlingsarbetet, men har som sevärda och kulturhistoriskt intressanta kyrkor hög besöksfrekvens. En procent av kyrkorna används huvudsakligen för konserter, utställningar och andra evenemang.

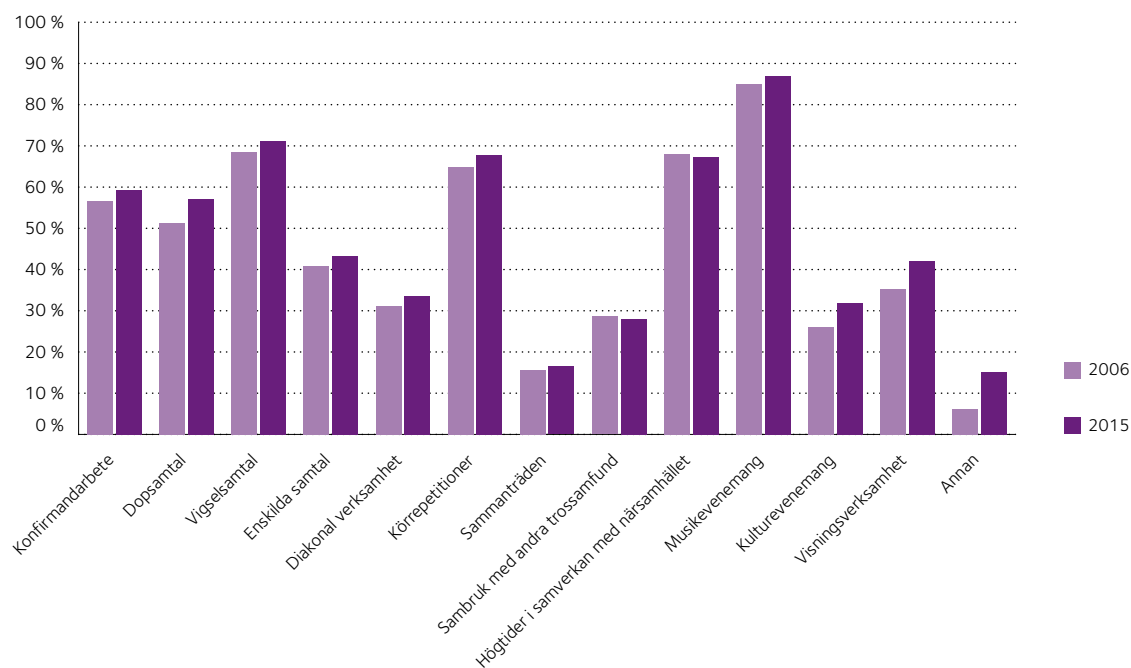
Fördelningen av kyrkornas användningsfrekvens illustreras i figur 6 och i bilaga 3, figur 3:1–2. Cirka 70 procent av kyrkorna används dagligen eller veckovis. Andelen kyrkor med daglig användning är oförändrad sedan 2006 och andelen kyrkor som används veckovis har minskat något från 52 till 47 procent sedan 2006. En fördelning av användningsfrekvensen efter tätortstyp visar att de större städerna och förorterna har en övervägande del kyrkor som används dagligen och de övriga orterna har en övervägande del med veckovis användning.

FIGUR 6. FÖRDELNING AV KYRKORNAS ANVÄNDNINGSFREKVENNS 2015

Utöver gudstjänster och kyrkliga handlingar används kyrkorna till ett stort antal olika aktiviteter. Jämförelsen med 2006 i figur 7 visar en ökning av utnyttjandet av kyrkorna för en övervägande del av dessa aktiviteter. Den största ökningen står kulturevenemang, visningsverksamhet och annan användning för. Exempel på annan användning är föreläsningar, kyrkkaffe och soppluncher.

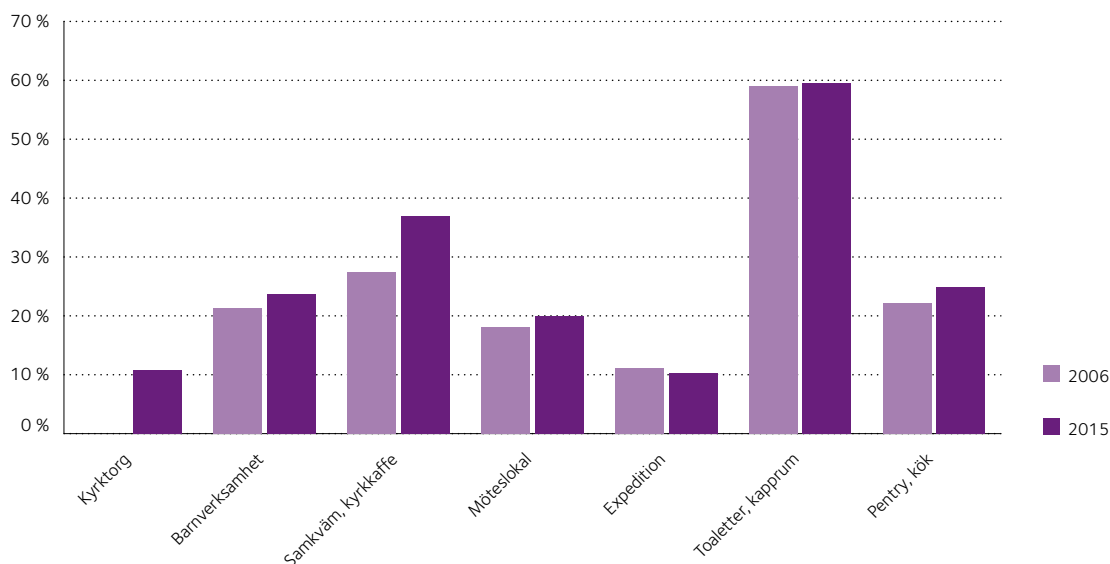
FIGUR 7. KYRKORNAS ANVÄNDNING UTÖVER GUDSTJÄNST OCH KYRKLIG HANDLING 2006 OCH 2015, I PROCENT

I figur 8 visas hur kyrkorna har anpassats genom åren till andra användningar än den ursprungliga och utrustats med toaletter och kapprum, pentry och andra funktioner för möteslokaler. Sedan 2006 har anpassningen till samkväm och kyrkkaffe i kyrkorna ökat anmärkningsvärt. Exempel på samkväm i kyrkorna

är sammankomster inom den diakonala verksamheten, det vill säga att kyrkorummen används som en del av Svenska kyrkans sociala arbete.

FIGUR 8. ANPASSNINGAR AV KYRKORUM FÖR ANNAN ANVÄNDNING 2006 OCH 2015, I PROCENT

VERKSAMHET OCH SAMMANKOMSTER

Den organiserade verksamheten i kyrkorna är viktiga tillfällen att göra de kyrkliga kulturminnena tillgängliga för besökare. Svenska kyrkan följer årligen upp antalet sammankomster i kyrkorna fördelade på egen verksamhet och andra sammankomster utanför den egna verksamheten. Annan verksamhet kan exempelvis vara konserter eller liknande evenemang anordnade av annan arrangör än Svenska kyrkan.

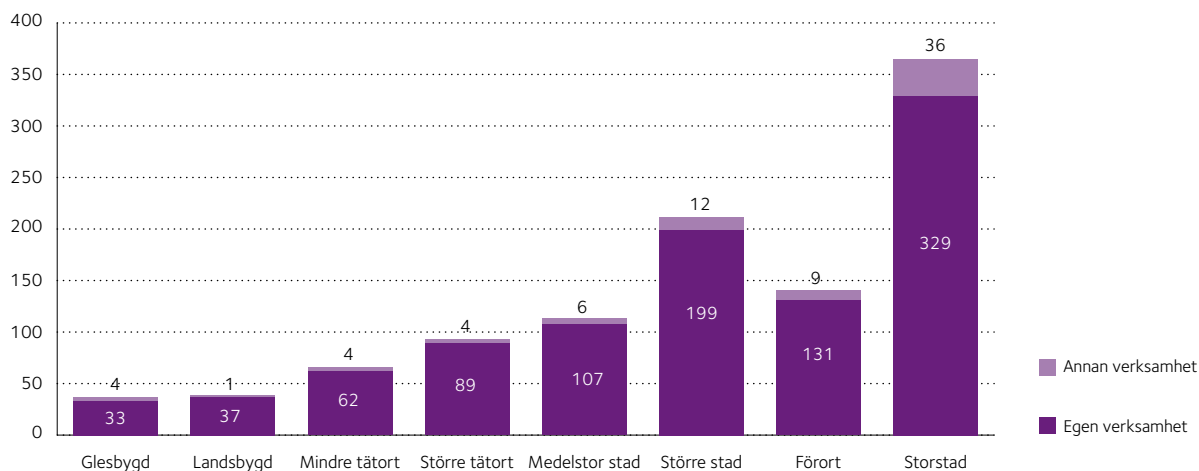
Figur 9 visar att i genomsnitt 87 kyrkliga verksamheter skett per kyrka under 2015 (gudstjänster, kyrkliga handlingar och andra sammankomster i verksamheten). Totalt har cirka 80 000 huvudgudstjänster firats i kyrkorna under 2015, den exakta siffran ger ett medelvärde på 25,6 per kyrka. Sammankomster utöver Svenska kyrkans egen verksamhet har i genomsnitt skett 5,7 gånger per kyrka. Det genomsnittliga antalet sammankomster visar en tendens till svag minskning sett över perioden 2009–2015.

Figur 10 visar att antalet sammankomster per kyrka varierar stort mellan olika typer av tätorter. Det gäller såväl sammankomster i Svenska kyrkans egen verksamhet som sammankomster med annan verksamhet i kyrkorna. Det genomsnittliga antalet sammankomster per kyrka i storstäderna är 365, medan antalet sammankomster i kyrkorna på landsbygden uppgår till 39 stycken. De skillnader mellan kyrkor i städer och landsbygd som finns för sammankomsterna, gäller även för antalet huvudgudstjänster i kyrkorna. Det finns ett tydligt samband som innebär att ju större ort kyrkan tillhör desto fler huvudgudstjänster äger rum under året. Se bilaga 3, figur 3:3.

FIGUR 9. ANTAL SAMMANKOMSTER PER KYRKA I SVENSKA KYRKANS EGEN VERKSAMHET RESPEKTIVE ANNAN VERKSAMHET ÅREN 2009–2015

Antal samman- komster per kyrka	År						
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Egen verksamhet	89	76	83	88	87	89	87
Annan verksamhet	7	6,5	6,1	6,2	6	5,8	5,7

FIGUR 10. ANTAL SAMMANKOMSTER PER KYRKA FÖRDELADE EFTER TÄTORTSTYPER 2015

Figurerna 3:4–5 i bilaga 3 visar hur antalet sammankomster i kyrkorna har fördelats 2009–2015. Statistiken visar inte på några signifikanta skillnader mellan åren, varken när det gäller sammankomster i egen verksamhet eller i annan verksamhet. Andelen kyrkor som inte redovisar några sammankomster utanför den egna verksamheten har de senaste åren legat runt 60 procent med en tendens till att minska något. Samtidigt har andelen kyrkor med 1–9 sammankomster per år en något ökande tendens.

En väsentlig del i bruket av kyrkobyggnaderna är de många enskilda besöken i de öppna kyrkorummen. Det saknas dock en kontinuerlig statistik över dessa besök, vilket begränsar redovisningen av användningen av kyrkobyggnaderna och tillgängligheten till de kyrkliga kulturminnena.

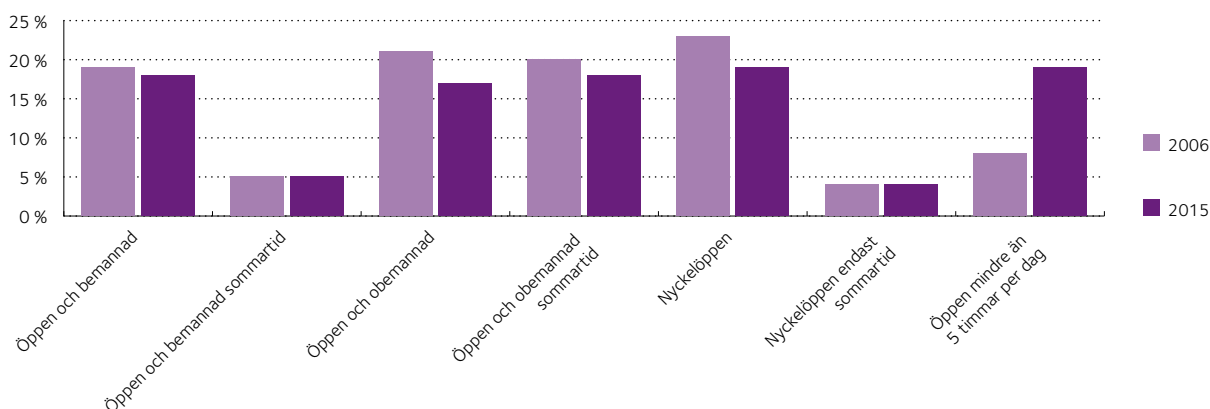
KYRKORNAS ÖPPETHÅLLANDE OCH TILLGÄNGLIGHET

Kyrkornas öppethållande är ett av de mått som speglar tillgängligheten till de kyrkliga kulturminnena. Kyrkorna är öppna och

möjliga att besöka i samband med deltagande i organiserade aktiviteter inom Svenska kyrkans verksamhet. Men de hålls även öppna i stor utsträckning för spontanbesök utöver gudstjänster och kyrkliga handlingar.

Kyrkornas tillgänglighet för besök utöver gudstjänster och kyrkliga handlingar illustreras i figur 11. En jämförelse mellan 2006 och 2015 visar att andelen kyrkor som är öppna och bemannade ligger stadigt på cirka 19 procent. Likaså är det ingen större förändring för de kyrkor som är öppna och bemannade endast sommartid. Andelen kyrkor som är öppna och obemannade har dock minskat något och likaså antalet nyckelöppna kyrkor. Nyckelöppen innebär att kyrkan är låst men det finns möjlighet att kontakta en person som låser upp kyrkan för besök. För kategorin kyrkor som är öppna mindre än fem timmar per dag, utöver gudstjänst och kyrklig handling, kan man se en markant ökning.

FIGUR 11. KYRKORNAS TILLGÄNGLIGHET FÖR BESÖK UTÖVER GUDSTJÄNSTER OCH KYRKLIGA HANDLINGAR

Ett annat mått som belyser öppethållandet är det genomsnittliga antalet öppettdagar per kyrka och år. Följande tabell redovisar utvecklingen under 2009–2015. En öppettdag definieras som kyrka öppen mer än 5 timmar per dag utöver gudstjänsttid.

FIGUR 12. GENOMSNITTLIGT ANTAL ÖPPETDAGAR PER KYRKA 2009–2015

Antal öppettdagar per kyrka						
År 2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
145	142	139	137	137	137	137

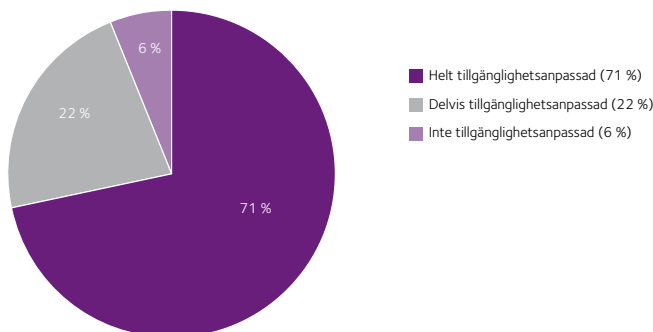
Resultatet visar att kyrkorna under 2015 var öppna i genomsnitt 137 dagar under året, vilket varit konstant flera år i rad. Sett över hela perioden 2009–2015 har det genomsnittliga antalet öppettdagar per kyrka minskat med 8 dagar, men minskningen har avtagit de senaste åren. Skillnader i öppethållande mellan kyrkor i olika typer av tätorter framgår i bilaga 3, figur 3:6. Det visar att kyrkorna i storstäder och andra större städer är öppna nära dubbelt så många dagar per år jämfört med kyrkor i glesbygd och på landsbygd. Graden av öppethållande som helhet för 2015 är relativt stabilt i förhållande till tidigare år. Dock har kyrkorna i storstäder och förorter en ökande tendens till öppethållande, samtidigt som de i medelstora och större städer har en tendens till minskning av öppethållandet.

KYRKORNAS TILLGÄNGLIGHETSANPASSNINGAR FÖR PERSONER MED FUNKTIONSHINDER

Nära hälften av alla församlingar har arbetat fram ett handlingsprogram avseende tillgänglighetsanpassningar baserat på gällande regelverk, bland andra Enkelt avhjälpta hinder (HIN2, HIN3), Plan- och bygglagen (PBL) och Diskrimineringslagen.

Figur 13 visar hur församlingarnas handlingsprogram implementerats i kyrkobyggnaderna. Nästan tre fjärdedelar av kyrkorna är helt tillgänglighetsanpassade medan ungefär en fjärdedel av kyrkorna är delvis tillgänglighetsanpassade. En liten andel av kyrkorna är fortfarande inte anpassade för personer med olika typer av funktionshinder som till exempel fysiska begränsningar, synnedsättningar, hörselnedsättningar eller kognitiva begränsningar. 89 procent av alla kyrkor har teleslinga installerad i kyrkorummet.

FIGUR 13. TILLGÄNGLIGHETSANPASSNINGAR FÖR PERSONER MED FUNKTIONSHINDER

KULTURARVSKOMMUNIKATION

Svenska kyrkan arbetar strategiskt med att kommunicera och tillgängliggöra kulturarvet. Genom att skapa mötesplatser för interaktion och möjligheter till delaktighet förankras ett långsiktigt stöd för bevarandet av de kulturhistoriska värdena. Att sprida kunskap om kulturarvet ger möjlighet till nya möten och ökad förståelse för kulturarvets betydelse som samhällsresurs.

Kulturarvet som resurs

Det kyrkliga kulturarvet rymmer många berättelser. Det kan vara muntliga traditioner, ett historiskt skeende eller berättelser som formats kring ett objekt. Nätverket Pedagogik i kyrkorum samlar yrkesverksamma inom Svenska kyrkan och andra som använder kyrkorummet som pedagogisk resurs. Svenska kyrkans nationella nivå samlar årligen nätverket till en konferens med föredrag, studiebesök och tillfällen till utbyte av erfarenheter.

Tidsresan – mötesplatser för trons och livets frågor

Inom projektet *Dela tro – Dela liv* arbetar Växjö, Västerås och Strängnäs stift med tidsresemetodik i sitt konfirmandarbete. Tidsresemetodiken ger konfirmander, pedagoger och församlingar möjlighet att i mötet med en annan tid hitta och möta sina egna livsfrågor. Med utgångspunkt i den lokala kyrkomiljön blir kyrkorummet en brygga i tiden där lokala berättelser bildar utgångspunkt för samtal och interaktion. Tidsresan har utvecklats tillsammans med Kalmar läns museum som har arbetat med kulturmiljöpedagogik i Sverige och i en lång rad andra länder.

En film om projektet kan ses på www.youtube.com/watch?v=N3KeuML7ZQ

Sommarkyrkoguiden

Svenska kyrkan medverkade med fyra sidor redaktionell text i Berling Medias *Sommarkyrkoguiden* 2015, en tidningsbilaga som listade drygt 300 av landets kyrkor med sommaraktiviteter. *Sommarkyrkoguiden* har en upplaga på 350 000 exemplar och går ut till hushåll över hela landet tillsammans med tidningen *Amos*. På temat *Det kyrkliga kulturarvet som besöksmål* och *Kyrkorummets berättelser* lyftes både kyrkorummet, konst och arkitektur blandat med korsord och andra tävlingar.

Under våren 2015 samlades sommarkyrkouppgifter in från de församlingar som ville delta. Detta resulterade i en webbkarta med uppgifter om drygt 500 kyrkor kring aktiviteter och öppettider under sommaren.

Kartan kan ses på www.svenskakyrkan.se/sommarkyrkan

Appen Kyrkguiden

Kyrkguiden är Svenska kyrkans app för att hitta till kyrkor runt om i landet och för att kunna se vilken verksamhet som äger rum i dem. Appen har laddats ner drygt 10 000 gånger från Google Play och minst lika många gånger från Appstore. Med *Kyrkguiden* kan man lätt hitta en närliggande kyrka och klicka sig vidare för att läsa mer om byggnad, församling och aktiviteter.

Nytt sedan 2015 är att alla församlingar och pastorat kan lägga upp korta texter med bild om vad de särskilt vill lyfta fram i appen. Dessutom kan man nu lättare filtrera fram olika typer av kyrkor, som till exempel sommarkyrka, vägkyrka, pilgrimskyrka eller sevärdhetskyrka.

Kyrkan som besöksmål

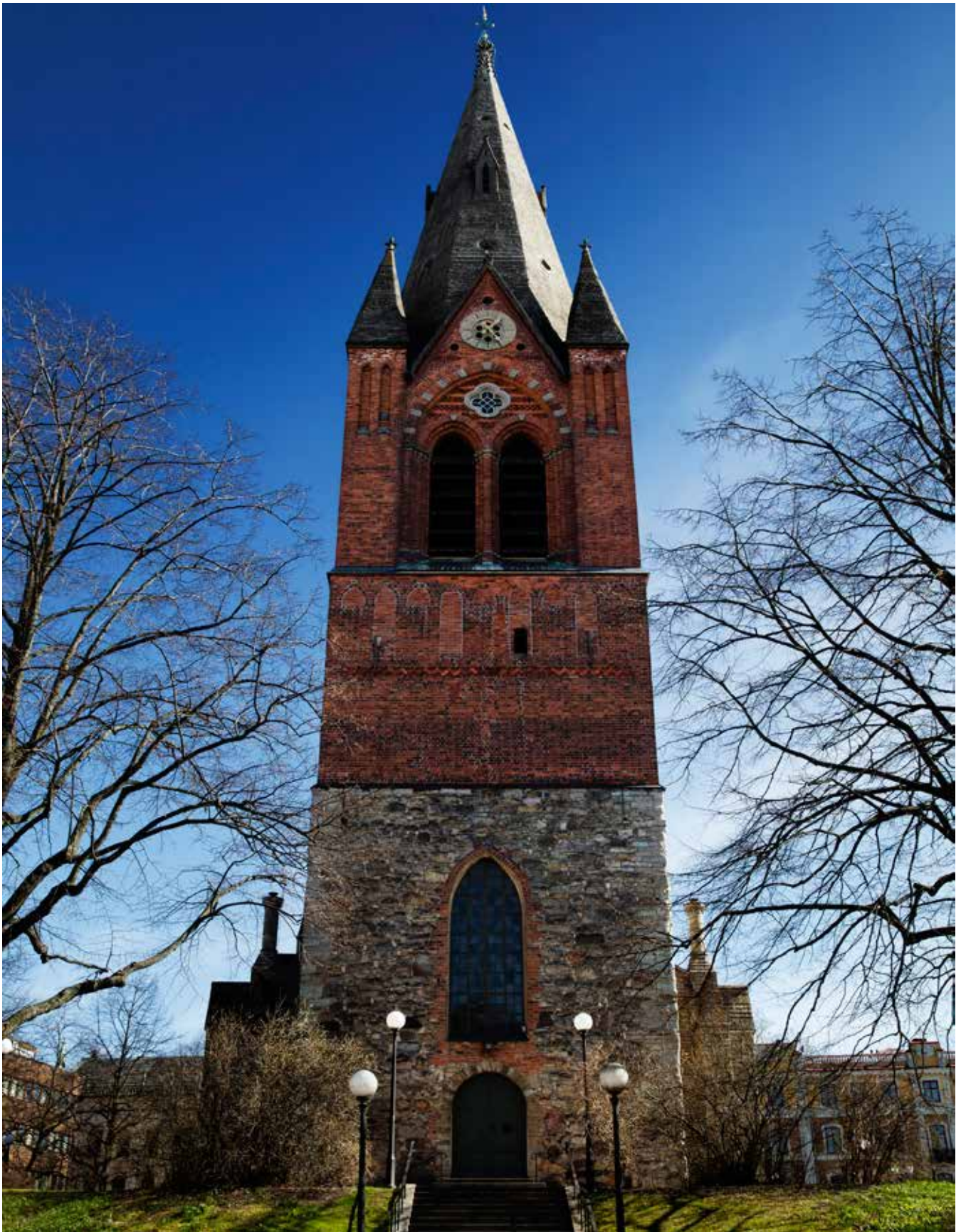
Till sommaren 2015 gjordes en satsning för att framhäva kyrkan som besöksmål med ett rum fullt av berättelser, och lyfta fram appen *Kyrkguiden* som gör det lättare att hitta till kyrkorna. En annonsverktygslåda togs också fram med färdiga affischer och annonser på kulturarvstemat för fri användning inom Svenska kyrkan. Film, som delvis spelades in med drönarkamera, togs fram för spridning på webb och sociala medier. Målgrupp för satsningen var huvudsakligen barnfamiljer och pensionärer.

Kulturarvet i media

I juni 2015 gick pressmeddelande om kyrkoantikvarisk ersättning för 2016 ut. Lokala medier har på ett stort antal platser i landet uppmärksammat olika projekt som beviljats kyrkoantikvarisk ersättning under året.

Återlämnandet av stulna kulturföremål från kyrkor har under 2015 också uppmärksammats i reportage och nyhetsinslag i såväl riks- som lokala medier.

Frågan om hur Svenska kyrkan ska ta hand om sitt fastighetsinnehav i framtiden har också uppmärksammats och aktualiserades särskilt genom *Gemensamt ansvar – en utredning om fastigheter, kyrkor och utjämningsssystem*, som gick ut på remiss under försommaren.

STRATEGISKT ARBETE UNDER 2015

Svenska kyrkans nationella nivå har inom arbetet med det kyrkliga kulturarvet och den kyrkoantikvariska ersättningen identifierat fyra strategiska utvecklingsområden: register, system och uppföljning; energi och miljö; värden, bruk och förvaltning; samt hantverk och material. Nedan redovisas de huvudsakliga strategiskt viktiga händelserna som skett 2015 under respektive rubrik.

REGISTER, SYSTEM OCH UPPFÖLJNING

En slutsats av det utvärderingsarbete som gjorts inför kontrollstationen 2014 var att ompröva den nuvarande fördelningsmodellen av kyrkoantikvarisk ersättning med dess beredningsprocess. Arbetet ledde fram till *Förslag till ny fördelningsmodell och process för beredning och beslut om kyrkoantikvarisk ersättning* som remitterades i april 2015 till stiftens, ett urval församlingar/pastorat (två från respektive stift) samt länsstyrelserna och Riksantikvarieämbetet. En enkel och pedagogisk presentation av förslagets huvuddrag utarbetades som stöd till stiftens för deras kommunikation om förslaget. Genomförd remittering visade att en bred majoritet bifaller en ny fördelningsmodell där fördelningen av stiftsramar baseras på nyckeltal och indikatorer. Till skillnad från den nuvarande ansökningsbaserade modellen skapar detta en större förutsägbarhet i fördelning och därmed en bättre långsiktig förvaltning av det kyrkliga kulturarvet. Dock framkom synpunkter rörande kvalitets-säkring av föreslagna indikatorer och framtagande av relevant statistik. Utveckling av ett nytt IT-system för hantering och uppföljning bedömdes också vara av yttersta vikt. I kyrkostyrelsens inriktningsbeslut som togs i november 2015 fastslogs att det under de närmaste åren ska ske ett utvecklingsarbete för att

kvalitetssäkra relevanta indikatorer och nyckeltal samt att ett nytt IT-system ska utvecklas.

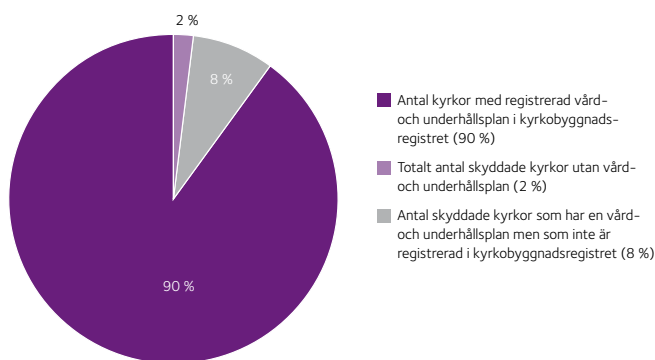
Förslag till ny handbok gällande kyrkoantikvarisk ersättning remitterades under hösten 2015. Genomförd remittering visar på en bred samsyn kring förslaget, men där framkom också behov av smärre förändringar och förtydliganden. En bearbetning av handboken efter inkomna yttranden pågår.

KYRKOBYGGNADSREGISTRET OCH DET NATIONELLA INVENTARIEREGISTRET SACER

Svenska kyrkans nationella nivå förvaltar och utvecklar löpande de befintliga systemen kyrkobyggnadsregistret och inventarieregistret Sacer. Utvecklingsarbetet ingår i det långsiktiga arbetet att säkerställa statistikunderlaget och dokumentationen av de fastigheter och inventarier som ägs eller förvaltas av Svenska kyrkan.

Kyrkobyggnadsregistret är ett nationellt register över Svenska kyrkans invigda byggnader, begravningsplatser och kyrkotomter samt övriga byggnader som finns på begravningsplatser och kyrkotomter. Under 2015 har arbetet med att registrera in uppgifter om alla vård- och underhållsplaner i kyrkobyggnadsregistret prioriterats. Systemet har utvecklats för att underlätta och utöka registreringsmöjligheten för dessa planer. Stiftsantikvarierna har utfört ett arbete med att följa upp registreringen och kvalitetsgranska uppgifterna för respektive stift i registret. Detta arbete fortsätter under 2016 och följs upp av den nationella nivån under vårens och höstens samrådsmöten med stiftens. Nu har 90 procent av alla skyddade kyrkor en registrerad vård- och underhållsplan i kyrkobyggnadsregistret, 8 procent av kyrkorna har en antagen vård- och underhållsplan som behöver registreras och 2 procent av kyrkorna har ännu inte en framtagen eller antagen vård- och underhållsplan.

FIGUR 14. VÅRD- OCH UNDERHÅLLSPANER FÖR DE SKYDDADE KYRKORNA

Svenska kyrkans nationella inventarieregister Sacer används nu av 40 procent av alla församlingar. Registret är ett stöd i församlingarnas arbete att uppfylla de krav som ställs enligt 4 kap. kulturmiljölagen. För att underlätta kommunikationen mellan församlingarna, länsstyrelserna och stiftet i tillstånds- och tillsynsändamål av de kulturhistoriskt värdefulla kyrkliga inventarierna, har Svenska kyrkan under 2015 fortsatt tilldela länsstyrelsernas handläggare av kyrkofrågor behörighet till Sacer. Behörighetstilldelningen fortsätter under 2016. Vissa tekniska problem med uppkopplingen till systemet från länsstyrelsernas tekniska IT-plattform har försenat länsstyrelsernas tillgång till systemet. IT-enheten vid Länsstyrelsen i Västra Götaland har under 2015 arbetat med att lösa den tekniska uppkopplingsmöjligheten och Svenska kyrkans nationella nivå har bistått i detta arbete. Under 2016 beräknas problemet vara löst och alla som tilldelats behörighet får tillgång till systemet.

Ett utbildningsmaterial för Sacer togs fram under 2015 och kommer efter testning att kunna användas under 2016.

Under 2015 har både Sacer och kyrkobyggnadsregistret byggts om med ett standardiserat modernt programramverk. Sacer har fått ett användargränssnitt som möjliggör användning i läsplattor och telefoner.

ENERGI OCH MILJÖ

Det finns ett stort engagemang inom Svenska kyrkan när det gäller energi-, miljö- och hållbarhetsfrågor. Detta avspeglas i ett omfattande arbete med energieffektiviseringsåtgärder på alla nivåer inom Svenska kyrkan och även i strategiska inriktningsbeslut för bättre medverkan till utveckling inom miljö och hållbarhetsarbete. Församlingarna väljer i större utsträckning att värma kyrkorna med förnybar energi och fjärrvärme. På den nationella nivån har projekt inom området energi och miljö både färdigställts och påbörjats under 2015. De nationella projekten utvecklas och drivs i samarbete med stift och församlingar vars engagemang är viktiga förutsättningar för en fortsatt positiv utveckling inom området.

AVSLUTADE PROJEKT PÅ DEN NATIONELLA NIVÅN

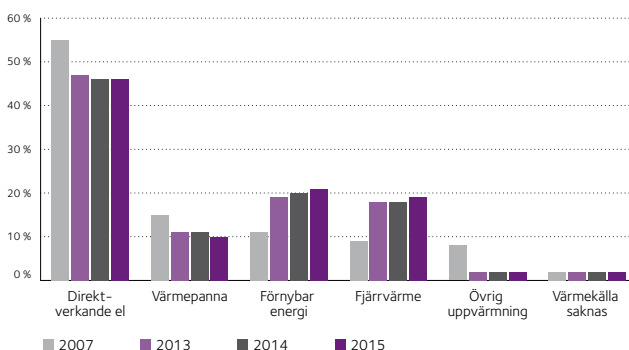
Mikrobiologisk inventering i kyrkor (MiNK) har kartlagt förekomsten av mikrobiella skador i ett urval av kyrkor inom Svenska kyrkans byggnadsbestånd. Denna inventering utgör ett underlag för förslag till förbättrade klimatstyrningsstrategier och energieffektiva åtgärder som vid renovering och underhåll kan användas av personal inom Svenska kyrkans fastighetsförvaltning. Resultatet av projektet har implementerats i parallellprojektet *Strategi för egenkontroll av kyrkobyggnader och dess inventarier* (SeG).

SeG har haft som målsättning att sammanfatta resultatet från MiNK-projektet och utifrån detta underlag arbeta fram en handledning riktad till förvaltare, kyrkvaktmästare eller motsvarande som arbetar med kyrkobyggnader. Resultatet presenteras i handboken *Strategi för egenkontroll av fukt och mögel i kyrkor*. Här tillhandahålls fakta, råd och praktiska tips med stöd för rutiner i drift och underhållsarbete. Handboken är ett samarbetsprojekt mellan Svenska kyrkan och IVL Svenska miljöinstitutet. Handboken trycktes upp i pappersupplaga i november 2015 och finns tillgänglig att ladda ned på: www.svenskakyrkan.se/rapporter-kyrkoantikvarisk-ersattning

PÅBÖRJADE PROJEKT PÅ DEN NATIONELLA NIVÅN

Projektet *Solenergi i kyrkomiljöer* startade i slutet av 2015. Det syftar till en översyn och en aktualisering av de rekommendationer och den process som beskrivs i handboken *Hållbar energianvändning för kyrkan* från 2008 beträffande solenergi i skyddade kyrkomiljöer. Projektet ska resultera i en riktlinje där alla delar i energieffektiviseringsprocessen vägs samman för att konkretisera globala och långsiktiga miljö- och klimatmål i aktivt lokalförvaltningsarbete, med höga krav på gestaltningar så att de kulturhistoriska värdena i kyrkorna inte minskar. Riktlinjen baseras på sammanvägning av verksamhetsmål, styrande faktorer, teknik, ekonomi och praktiska exempel. Utgångsläget är att i första hand vara ett stöd för församlingar och pastorat i arbetet med utvecklingen av solenergi som alternativ energikälla. Projektet omfattar inte frågan om klimäändringar och energianvändning generellt. Arbetet utförs och slutförs i huvudsak under 2016.

FIGUR 15. VÄRMEKÄLLOR 2007 OCH 2013–2015, ANDEL I PROCENT

Figur 15 visar att direktverkande el och värmepannor har minskat sedan 2007, medan förnybar energi och fjärrvärme ökat i antal. Förnybar energi kan vara till exempel jord- eller bergvärme. Värmepannor innefattar både biobränslen och fossila bränslen. Av de kyrkor som har värmepannor använder 19 procent (61*) biobränsle, 3 procent (11*) använder blandade bränslen, 32 procent (104*) använder el och 36 procent (115*) använder fossila bränslen. 19 procent (579*) använder fjärrvärme och 2 procent av kyrkorna (56*) saknar värmekälla.

VÄRDEN, BRUK OCH FÖRVALTNING

Utvecklingen i samhället med urbanisering, globalisering och förändrade vanor och värderingar påverkar både förvaltning och användning av kyrkorna. För en långsiktigt hållbar förvaltning av kyrkor och andra byggnader behöver prioriteringar och effektiviseringar utföras utifrån de förutsättningar verksamheten har och de värden som kulturarvet omfattar. För en hållbar användning av kulturarvet behöver nya användningsområden utvecklas i samverkan mellan Svenska kyrkan och andra aktörer i Sverige och internationellt. Svenska kyrkans nationella nivå utvecklar kunskap och verktyg för att stödja detta arbete.

VIBRATIONSHANDBOK

Nationella samverkansprojektet med framtagande av *Vibrationshandbok* har fortsatt under 2015. Det är kyrkokansliet tillsammans med Stockholms stift och Gustav Vasa församling som arbetar med att sammanfatta erfarenheterna från Svenska kyrkans praktiska arbete utifrån pågående infrastrukturprojekt i Stockholms län. Tillsammans med en konsult byggs erfarenhetsbanken med information om bland annat geoteknik, antikvariska utmaningar samt information om myndighetsprocesser kopplat till arbeten med stora infrastrukturprojekt. Projektarbetet fortsätter under 2016.

IDENTIFIERING OCH FÖRVALTNING

Det övergripande och långsiktiga målet för Svenska kyrkans kulturarvsarbete är att det kyrkliga kulturarvet och dess värden ska bevaras, användas och utvecklas. Den nationella nivån ska stödja stift och församlingar i sin fastighetsförvaltning så att målet uppnås. Som del i arbetet mot detta mål kommer projektet *Identifiering och förvaltning av kyrkliga kulturvärden* att utarbeta en handbok för utveckling och tillhandahållande av strategisk kunskap, analys och kommunikation samt stöd och inspiration till stift och församlingarna i deras arbete med kulturarvet. Under senare delen av 2015 påbörjades projektet som till vissa delar innebär en omarbetning av det förslag till handledning som tagits fram i tidigare arbete. Inom ramen för projektet har också ett arbete inletts med några stift och församlingar för att praktiskt kvalitetssäkra framtagna dokument och processer. Projektet kommer att utveckla befintligt hand-

boksutkast samt ta fram en processmodell med checklistor och handledning som kan komma den fastighetsförvaltande församlingen till nytta. Arbetet pågår till och med 2017.

INTERNATIONELL SAMVERKAN

Svenska kyrkans nationella nivå har under flera år varit engagerad i den europeiska organisationen Future for Religious Heritage (FRH). Engagemanget sker genom aktivt medlemskap, deltagande i arbetsgrupper, konferenser och projekt samt visst ekonomiskt stöd. Under 2015 skedde en omorganisation av FRH med inrättandet av ett antal kommittéer, där merparten av det operativa och kunskapsuppbyggande arbetet sker. Svenska kyrkan var under året aktiv medlem i Networking, Strategy, Trends och Conference Committees, varav den sistnämnda förbereder organisationens femte internationella konferens som sker 9–11 november 2016 i Vizenca, Italien. Konferensens tema är *Tourists, Travellers and Pilgrims: Encountering Religious Heritage in Today's Europe*.

Under 2015 deltog Svenska kyrkan i det internationella samverkansprojektet *ALTERHeritage: Adaptive Learning Tools for Europe's Religious Heritage*, som nu är avslutat. Projektet finansierades av Europakommissionens Leonardo da Vinci-program och koordinerades av FRH, med Svenska kyrkans nationella nivå som partner till Göteborgs universitet. Svenska kyrkan deltog i workshopen *Pilgrimage Routes as Facilitators for Religious Heritage in Cantabria*, i Spanien 19–21 mars, samt i den avslutande workshopen *Religious Heritage Conservation: Education and Management* i Leuven, Belgien, 14–16 juni. Svenska kyrkan bidrog även tillsammans med Göteborgs universitet till projektets slutrapport *Capacity Building for Religious Heritage Conservation and Management*, främst med artikeln *Templates for the Evaluation Process of Religious Heritage Buildings when Facing Redundancy*. Artikeln utgick från Svenska kyrkans huvudbidrag till *ALTERHeritage*, en internationell workshop omkring den ovan nämnda handboken för identifiering och förvaltning av kyrkliga kulturvärden (genomförd 2014). Slutrapporten kan laddas ned på: <http://conservation.gu.se/forskning/rhit/alterheritage>

Svenska kyrkan har på flera nivåer och som ett resultat av arbetet med *ALTERHeritage* fördjupat samverkan med engelska Churches Conservation Trust (CCT). Under våren deltog Svenska kyrkan i den av CCT arrangerade konferensen *Revealing the Past – Securing the Future* i Bolton norr om Manchester i England. Konferensen skedde i All Souls Church, en tidigare stängd 1800-talskyrka som i samverkan med lokala muslimska organisationer transformerats till event- och kulturcentrum, samtidigt som det återigen hålls kristna gudstjänster i kyrkan. Konferenstemat handlade om hur olika former av samverkan mellan nationella och lokala organisationer kan skapa långsiktigt hållbar användning och förvaltning av övertaliga kyrkor.

Ett annat strategiskt sammanhang som Svenska kyrkans nationella nivå deltog i var en workshop för utveckling av över-

* Antal kyrkor inom parentes.

taliga kyrkor, arrangerad av Lunds stift i samverkan med flera församlingar 16–17 september 2015. Workshopen leddes av CCT och var en del av ett utvecklingsprojekt där organisationen anlitas för att utifrån deras *Regeneration Strategy* finna nya bruk för några av de kyrkor i Lunds stift som är eller riskerar bli övertaliga och därmed hotas av avyttring eller rivning.

HANTVERK OCH MATERIAL

Förvaltningen av det kyrkliga kulturarvet kräver en kontinuerlig inhämtning och uppbyggnad av kunskap kring material och hantverksmetoder. Samtidigt behöver äldre hotade hantverkstraditioner, som vittnar om god materialkännedom, dokumenteras och göras tillgängliga för kommande förvaltare av kulturarvet. Svenska kyrkans stift och nationella nivå driver ett flertal projekt och deltar i olika samarbeten för att göra detta möjligt.

HANTVERKSLABORATORIET SOM STRATEGISK RESURS FÖR DET KYRKLIGA KULTURARVET

Genom sitt arbete med att kvalitetssäkra och utveckla hantverksmetoder som möter Svenska kyrkans behov är Hantverkslaboratoriet vid Göteborgs universitet ett viktigt stöd till stift och församlingar. Svenska kyrkan på den nationella nivån har sedan 2013 ett årligt uppdragsavtal med Hantverkslaboratoriet. Avtalet omfattar långsiktiga effektmål och mer kortsiktiga uppdragsmål, kopplat till förvaltningen och bruket av det kyrkliga kulturarvet.

Hantverksmässig kalkframställning, beredning och användning av bruk för murning och putsning av byggnader är viktiga kunskapsområden, inte minst för Svenska kyrkan. Hantverkslaboratoriet har tagit fram ett förslag till handlingsplan för Svenska kyrkan gällande de nyvunna kunskaperna kring lokalt framställd byggnadskalk och hur dessa kan användas i förvaltningen av kulturarvet. Handlingsplanen omfattar en genomgång av gällande kunskapsläge samt förslag till utveckling. Under året utkom också kunskapssammanställningen *Tjära på trätak*, som sammanfattar rådande forskningsrön och kan fungera som handledning för handläggare, beställare och förvaltare.

Målning av plåt på kulturbistoriska byggnader är ett projekt som startat under 2015 och kommer att pågå fram till 2017. Projektet utgår från de erfarenheter som kom fram vid 2014 års förstudie och avser att öka kunskapen kring hur olika taktäckningsmaterial av plåt fungerar tillsammans med olika appliceringsmetoder och färgtyper.

KULTURARVET I ORD OCH BILD

Under året slutfördes flera stifts- och nationella projekt som särskilt belyser kyrkliga inventarier. Växjö stift har arbetat med att lyfta fram det textila kulturarvet genom boken *Textilier i helig tjänst* (i tryck vintern 2016). Materialet bygger på de erfarenheter som gjordes i samband med det omfattande projektet att inventera stiftets kyrkliga textilier 2008–2011 och som bekostats med kyrkoantikvarisk ersättning. Boken berättar om den regionala textilkonstens förutsättningar och uttryck och sätter den i en nationell kontext. Det digra materialet behandlar Svenska kyrkans textilier ur såväl ett kulturhistoriskt perspektiv som ur ett liturgiskt brukarperspektiv. Ett annat bokverk är det nationella projektet att ta fram ett tekniskt beskrivningslexikon för kyrkliga inventarier. Boken *Kyrkans föremål – beskrivande lexikon* utkom 2015 i samarbete med Göteborgs universitet. Det är ett illustrerat lexikon som tar upp alla typer av föremål som funnits i och kring kyrkorna från medeltid till nutid. En gemensam nomenklatur kan såväl underlätta handläggning av kulturarvsfrågor och kommunikation mellan beställare och utförare som öppna nya bildvärldar och sätt att tala om kulturarvet.

BYGGNADSKONSTRUKTIONER BERÄTTAR

Ett flertal stift har under de senaste åren arbetat med att systematiskt inventera kyrkornas bärande takkonstruktioner för att kunna kartlägga vilka som bär spår av framför allt medeltida byggnadstraditioner och material. Medeltida taklag, delvis eller helt bevarade, är en viktig källa till forskning vad gäller äldre hantverksmetoder, materialval och bruk av verktyg. Det ger också en unik inblick i hur kyrkorna byggdes, hur hantverkarna arbetade med materialet och hur kyrkobygget var organiserat. God dokumentation, dels genom framställda rapporter, dels genom att i bild och film återskapa förutsättningar och metoder för materialframställning, kan stödja processer för kommande renoveringar av ytterst känsliga kulturmiljöer. Att flera stift arbetar med frågan lyfter också fram hur olika konstruktionslösningar och hantverksmetoder vandrat genom landet.

Projekten bidrar till att åter belysa ett viktigt men ofta förbiset kulturarv. De bidrar till en förbättrad kulturarvsförvaltning genom att länsstyrelser och förvaltare får ett bättre kunskapsunderlag vid åtgärder på tak eller takstommar. Det ger också förvaltaren ett ökat intresse av att åskådliggöra och berätta om kyrkans historia. Under året utkom *Medeltida taklag i Skara stifts kyrkor*, vilket är resultatet av Skaras stiftsprojekt *Inventering och kategorisering av medeltida taklag i Skara stift*. Liknande inventeringsarbeten pågår i bland annat Strängnäs, Västerås och Lunds stift.

FÖRÄNDRINGAR I SVENSKA KYRKANS KYRKOBYGGNADS-BESTÅND 2000–2015

1:1 SAMMANSTÄLLNING AV SVENSKA KYRKANS KYRKOBYGGNADSBESTÅND 2015

Stift	Totalt antal skyddade* kyrkor	Därav totalt antal skyddade enligt beslut RAÄ	Därav skyddade efter 2000-01-01	Skyddade kyrkor tagna ur bruk efter 2000-01-01	Totalt antal ej skyddade kyrkor	Varav nybyggda efter 2000-01-01	Ej skyddade kyrkor tagna ur bruk efter 2000-01-01	Summa kyrkor
1 Uppsala	256	8	3	1	37	1	5	293
2 Linköping	231	4	1	1	31	1	2	262
3 Skara	374	4	3	3	36	1	3	410
4 Strängnäs	173	9	2	1	22	3	5	195
5 Västerås	161	6	0	1	16	1	5	177
6 Växjö	289	7	5	0	46	1	0	335
7 Lund	475	13	3	6	34	0	1	509
8 Göteborg	311	8	0	5	56	6	7	367
9 Karlstad	152	9	5	0	19	0	2	171
10 Härnösand	181	8	4	4	30	1	12	211
11 Luleå	132	23	4	1	66	0	10	198
12 Visby	98	1	0	0	1	0	0	99
13 Stockholm	107	16	5	1	42	7	9	149
Summa	2940**	116	35	24	436	22	61	3376

* För samtliga tabeller i bilagan avser skyddad kyrka en kyrka invigd till gudstjänst som skyddas av tillståndsplikt enligt 4 kap. kulturmiljölagen. Ej skyddad kyrka är en kyrka invigd till gudstjänst som inte skyddas av tillståndsplikt enligt 4 kap. kulturmiljölagen.

** Förändringen gentemot redovisningen 2014 beror på korrigering av registreringar av skydd i kyrkobyggnadsregistret.

1:2 KYRKOR SOM OMFATTAS AV TILLSTÅNDSPLIKT ENLIGT KML 4 KAP. 4§ GENOM SÄRSKILT BESLUT AV RIKSANTIKVARIEÄMBETET EFTER 2000-01-01

Namn	Församling	Stift	Byggår	Ägarkategori	Beslutsdatum	Ägd av Svenska kyrkan 2000-01-01
Adolfsbergs kyrka	Adolfsberg	Strängnäs	1970	Svenska kyrkan	2002-06-07	Ja
Avasjö kapell	Dorotea-Risbäck	Luleå	1950	Svenska kyrkan	2002-12-10	Nej
Birgittakyrkan i Sundsvall	Skön	Härnösand	1972	Svenska kyrkan	2002-12-10	Ja
Björksåtra kyrka	Sandviken	Uppsala	1975	Svenska kyrkan	2002-12-10	Ja
Björneborgs kyrka	Visnum	Karlstad	1956	Svenska kyrkan	2001-10-22	Ja
Bodafors kyrka	Norra Sandsjö	Växjö	1940	Svenska kyrkan	2002-06-07	Ja
Charlottenborgskyrkan	Motala	Uppsala	1988	Svenska kyrkan	2002-06-07	Ja
Franciscus kapell i Nyköping	Nyköpings Alla Helgona	Strängnäs	1972	Svenska kyrkan	2002-06-07	Ja
Friggeråkers kyrka	Mösseberg	Skara	1955	Svenska kyrkan	2001-06-15	Ja
Kaitumkapellet	Gällivare	Luleå	1964	Svenska kyrkan	2002-12-10	Ja
Lammhults kyrka	Aneboda-Asa-Berg	Växjö	1964	Svenska kyrkan	2002-06-07	Ja
Lerbergets kyrka	Väsby	Lund	1982	Kyrklig stiftelse etc, för kyrkligt ändamål	2002-06-07	Nej
Lextorpskyrkan	Lextorp	Skara	1971	Svenska kyrkan	2001-06-15	Ja
Mariakyrkan i Gävle	Gävle Maria	Uppsala	1971	Svenska kyrkan	2002-12-10	Ja
Mariakyrkan i Huddinge	Trångsund-Skogås	Stockholm	1987	Svenska kyrkan	2001-05-29	Ja
Mariakyrkan i Värnamo	Värnamo	Växjö	1977	Svenska kyrkan	2003-02-17	Ja
Mariakyrkan i Växjö	Växjö Maria	Växjö	1977	Svenska kyrkan	2002-06-07	Ja
Marielundskyrkan	Östersund	Härnösand	1969	Svenska kyrkan	2003-02-17	Ja
Resarö kapell	Vaxholm	Stockholm	1968	Svenska kyrkan	2001-05-29	Ja
Råslätts kyrka	Jönköpings Kristina-Ljungarum	Växjö	1974	Svenska kyrkan	2002-12-10	Ja
Råsunda kyrka	Solna	Stockholm	1966	Svenska kyrkan	2001-05-29	Ja
Rönnöfors kyrka	Offerdal	Härnösand	1953	Svenska kyrkan	2002-12-10	Ja
S:t Johannes kyrka i Våmb	Våmb	Skara	1987	Svenska kyrkan	2001-06-15	Ja
S:t Mikael kyrka i Malmö	Kulladal	Lund	1978	Svenska kyrkan	2002-06-07	Ja
S:t Nicolai kapell i Malmö (Sjömanskyrkan)	Malmö S:t Petri	Lund	1969	Svenska kyrkan	2002-06-07	Ja
Siris kapell	Fryksände	Karlstad	1950	Svenska kyrkan	2001-10-22	Ja
Soutujärvi kyrka	Gällivare	Luleå	1963	Svenska kyrkan	2002-12-10	Ja
Staloluokta kyrkkåta	Jokkmokk	Luleå	1971	Svenska kyrkan	2002-12-10	Ja
Storviks kyrka	Ovansjö	Uppsala	1960	Svenska kyrkan	2002-12-10	Ja
Säffle kyrka	Säffle	Karlstad	1965	Svenska kyrkan	2001-10-22	Ja
Tibble kyrka	Täby	Stockholm	1971	Svenska kyrkan	2001-05-29	Ja
Vantörs kyrka	Vantör	Stockholm	1959	Svenska kyrkan	2001-05-29	Ja
Västerstrandskyrkan	Västerstrand	Karlstad	1977	Svenska kyrkan	2001-10-22	Ja
Åmotfors kyrka	Eda	Karlstad	1961	Svenska kyrkan	2001-10-22	Ja
Åsarne nya kyrka	Åsarne	Härnösand	1966	Svenska kyrkan	2002-12-10	Ja

1:3 NYBYGGDA KYRKOR, INVIGDA EFTER 2000–01-01 ÄGDA AV SVENSKA KYRKAN

Namn	Församling	Stift	Byggår	Skydd KML	Anmärkning
Kummelby kyrka	Sollentuna	Stockholm	2000	Nej	Distriktskyrka
Öjersjökyrkan	Partille	Göteborg	2000	Nej	Tidigare ägare Saronkyrkan, invigd för gudstjänst enligt Svenska kyrkan 2012
Furulundskyrkan	Partille	Göteborg	2001	Nej	Svenska kyrkan äger fastigheten, men samarbetar med EFS
Mariakyrkan i Ljungby	Ljungby Maria	Växjö	2001	Nej	Församlingskyrka
Skaga kapell	Undenäs	Skara	2001	Nej	Nybyggd stavkyrka som ersatte en äldre
Viskans kapell	Kinnarumma	Göteborg	2001	Nej	Sammanbyggd med församlingshem
Sjöstadskapellet	Sofia	Stockholm	2002	Nej	Stadsdelskyrka
Ljusets kyrka i Hallunda	Botkyrka	Stockholm	2004	Nej	Församlingskyrka
Sollyckans kyrka	Varberg	Göteborg	2005	Nej	Stadsdelskyrka
Viksjo nya kyrka	Järfälla	Stockholm	2005	Nej	Ersatte Viksjo kyrka byggd 1971
Vårfrukyrkan i Brännkyrka	Brännkyrka	Stockholm	2005	Nej	Kyrkorummet är en tillbyggnad till äldre kyrkobyggnad och ersätter Fruängens kyrka som tagits ur bruk
Ärla församlingshem med kyrkorum	Stenkvista-Ärla	Strängnäs	2006	Nej	Kyrkorum i församlingshem
Kristinelunds kapell och församlingshem	Husby-Rekarne	Strängnäs	2007	Nej	Kapell med församlingshem
Önsta Gryta kyrka	Önsta	Västerås	2007	Nej	Ersatte Önsta kyrka byggd 1981
Sollidens nya kapell	Örebro Olaus Petri	Strängnäs	2008	Nej	Ersatte Sollidens kapell
S:ta Maria kapell	Alsike	Uppsala	2009	Nej	Distriktskyrka
Turebergskyrkan	Sollentuna	Stockholm	2010	Nej	Distriktskyrka
Årsta kyrka	Enskede-Årsta	Stockholm	2011	Nej	Distriktskyrka
S:t Martin kyrka	Åkerbo	Linköping	2012	Nej	
Ubbhults kapell	Sätilla	Göteborg	2013	Nej	Ersatte Ubbhults kapell byggt 1915 som brann ner 2010
Krokoms kyrka	Rödön	Härnösand	2013	Nej	Ersatte Krokoms kyrka byggd 1957
Amhults kyrka	Torslanda-Björlanda	Göteborg	2014	Nej	

1:4 KYRKOR SOM OMFATTAS AV TILLSTÅNDSPLIKT ENLIGT KML 4 KAP. OCH SOM TAGITS UR BRUK EFTER 2000–01-01

Kyrka	Församling	Stift	Byggår	Tagen ur bruk	Ägarbyte år	Skydd KML	Kommentar
Odarslövs kyrka	Torns	Lund	1100	2002		Ja	Ägs av Svenska kyrkan, stängdes 1990 på grund av rasrisk
Allhelgonakyrkan på Ven	Landskrona	Lund	1898	2003	2003	Ja	Ägs av Statens fastighetsverk för Tycho Brahe-museet
Istrums kapell	Eggby-Öglunda	Skara	1927	2003	2003	Ja	Sålt för bostadsändamål
Kyrketorps kapell	Töreboda	Skara	1931	2003	2004	Ja	Sålt för bostadsändamål, fritidshus och ateljé
Sörgårdens kapell	Stigsjö	Härnösand	1883	2005	2005	Ja	Sålt till privatperson
Örja kyrka	Landskrona	Lund	1838	2005	2012	Ja	Såld till privatperson för bostadsändamål
Stugsunds kyrka	Söderhamn	Uppsala	1925	2005	2005	Ja	Såld för bostadsändamål och verksamhet
Mjälhults kapell	Torup	Göteborg	1923	2006	2008	Ja	Sålt för bostadsändamål
Maglarps nya kyrka	Hammarlöv	Lund	1908	2006		Skydd hävt	Riven 2007
Viskafors kyrka	Kinnarumma	Göteborg	1918	2007	2007	Ja	Såld till privatperson för restaurang- och konferensändamål
Nacksta kyrka	Sundsvalls Gustav Adolf	Härnösand	1969	2007	2007	Ja	Såld till S:t Olofs Katolska Församling
Jenny kapell	Västervik	Linköping	1933	2007	2007	Ja	Sålt till Västerviks katolska församling
Dalmarks kapell	Hammar	Strängnäs	1928	2007	2007	Ja	Ny ägare Sörbygdeföreningen
Bergeforsens kapell	Timrå	Härnösand	1930		2008	Ja	Församlingen har sålt kapellet, men hyr det
Idkerbergets kapell	Stora Tuna	Västerås	1904	2010	2011	Ja	Sålt till privatperson
Jävre kyrka	Hortlax	Luleå	1922	2010	2011	Ja	Såld till privatperson
Caroli kyrka	Malmö S:t Petri	Lund	1880	2010	2010	Ja	Såld till affärsföretag
Näsby kyrka	Kristianstads Heliga Trefaldighet	Lund	1937	2010		Ja	Ägs av Svenska kyrkan, men avsakraliserad för att bli ceremonihall
Ubbhults gamla kapell	Sätilla	Göteborg	1915	brann 2010		Ja	Nerbrunnet 2010
Munkedals kapell	Foss	Göteborg	1939	2011	2011	Ja	Sålt till privatperson för kulturändamål
Norrmannebo kapell	Romelanda	Göteborg	1918-1919	2012	2012	Ja	Sålt till privatperson för bostadsändamål
Skede kapell	Grundsunda	Härnösand	1936	2012	2012	Ja	Sålt till enskild ägare
Påbo kapell	Åsunden	Skara	1921	2013	2013	Ja	Sålt till privatperson
Lilla Alby kyrka	Sundbyberg	Stockholm	1892	2013	2014	Ja	Såld till ekonomisk förening för utbildning, folkbildningsändamål

1:5 KYRKOR SOM INTE OMFATTAS AV TILLSTÅNDSPLIKT KML 4 KAP. OCH SOM TAGITS UR BRUK EFTER 2000-01-01

Kyrka	Församling	Stift	Byggår	Tagen ur bruk år	Ägarbyte år	Nuvarande ägare	Ägd av Svenska kyrkan 2000-01-01	Kommentar
Gåsö kapell	Skafthö	Göteborg	1955	2001	2001	Ideell förening	Ja	Sålt till Gåsö samhällsförening
Edsåsens kapell	Undersåker	Härnösand	Ej uppgift	2002	2005	Enskild ägare	Ja	Sålt till privatperson
S:t Eskils kapell i Helsingborg	Helsingborgs Gustav Adolf	Lund	1970	2003	2004	Enskild ägare	Ja	Sålt till privatperson
S:t Olofs kyrka i Uppsala	Helga Trefaldighet	Uppsala	1980	2003	2005		Ja	Såld till bostadsbolag, senare riven
Hällneborgs kapell	Oviken-Myssjö	Härnösand	1964	2004	2004	Ideell förening, stiftelse	Ja	Sålt 2004 till byaförening
Söråkers kapell	Hässjö	Härnösand	1971	2004	2004	Företag	Ja	Sålt, ingår i Söråkers konferensanläggning
Norra Biskopsgårdens kyrka	Lundby	Göteborg	1970	2004		Svenska kyrkan	Ja	Används av församlingen till andra ändamål
Broddbo kapell	Sala	Västerås	1890	2005	2005	Enskild ägare	Ja	Byggs på 1890-talet av Missionskyrkan, överläts år 1975 till Svenska kyrkan
Fruängens kyrka	Brännkyrka	Stockholm	1963	2005		Svenska kyrkan	Ja	Tagen ur bruk i samband med att Vårfrukyrkan invigdes
Viksö kyrka	Järfälla	Stockholm	1971	2005			Ja	Riven 2005
Krångede kyrksal	Ragunda	Härnösand		2006	2006	Enskild ägare	Ej uppgift	Såld till privatperson
Mariakyrkan	Danderyd	Stockholm	1959	2006	2006	Annan	Ja	
Riddarhyttans kyrksal	Skinnskatteberg med Hed och Gunnilbo	Västerås	1942	2006	2007	Annan	Ja	Såld
Svanavattnets kapell	Dorotea-Risbäck	Luleå		2006	2006	Enskild ägare	Ej uppgift	Sålt
Vallviks kyrka	Söderåla	Uppsala	1955	2006	2006	Enskild ägare	Ja	Såld till privatperson 2006
Furubergskyrkan	Piteå	Luleå	1976	2007	2007	Annan	Ja	Överlättn till Munksunds EFS
Harsjöhöjdens kapell	Dorotea-Risbäck	Luleå	1955	2007	2007	Enskild ägare	Ja	Sålt till privatperson
Hulta kyrka	Borås Gustav Adolf	Skara	1966	2007	2007	Annat trossamfund	Ja	Såld till Syrisk Ortodoxa församlingen i Borås
Strömnäskyrkan	Piteå	Luleå	1983	2007	2007	Annat trossamfund	Ja	Ny ägare Pingstförsamlingen i Piteå
Vårfrukyrkan	Kortedala	Göteborg	1970	2007	2007	Annat trossamfund	Ja	Såld till Ortodoxa kyrkan i Göteborg
Önsta kyrka	Önsta	Västerås	1983	2007	2007	Annan	Ja	Ersatt av ny kyrkobyggnad, Önsta Gryta kyrka
Karlbergskyrkan	Karliskoga	Karlstad	1950-talet	2007				
Granbergsdals kapell	Karliskoga	Karlstad	1915	2007	2007	Enskild ägare		Sålt till privatperson
Fannakyrkan	Enköping	Uppsala	1960	2008	2008	Annat trossamfund	Ja	Såld till den kristna Assyriska församlingen i Enköping
Klockestrands kapell	Nora-Skog	Härnösand	1940	2008	2008	Enskild ägare	Ja	Sålt till privatperson
Källeryds kapell	Hudene	Skara	1943	2008	2008	Ideell förening, stiftelse	Ja	Gåva till Källeryds fritids- och samhällsförening
Sollidens gamla kapell	Örebro Olaus Petri	Strängnäs	1971	2008		Svenska kyrkan	Ja	Byggnaden ombyggd
Taborsbergskyrkan	Kolmårdens	Linköping	1981	2008	2008	Kommun	Ja	Såld till Norrköpings kommun, ombyggd till förskola
Rudboda kyrka	Lidingö	Stockholm	1972	2009		Svenska kyrkan	Ja	Försäljning planeras
S:t Örgans kapell	Falu Kristine	Västerås	1962	2009	2009	Annat trossamfund	Ja	Sålt till Fristaden
S:ta Anna kyrka	Linde bergslag	Västerås	1972	2009	2011	Enskild ägare	Ja	Såld till Sankta Annas Bränneri AB i Stråssa
Ljungakyrkan	Torp	Härnösand	1957	2009	2011	Enskild ägare	Ja	
Akalla kyrka	Spånga Kista	Stockholm	1976	2009	Ej uppgift	Kyrklig stiftelse	Ja	
Garnisonskyrkan	Berga	Linköping	1900	2009	2010	Företag	Nej	Ägdes av församlingen mellan 2005 och 2010
Årsta kyrksal	Enskede-Årsta	Stockholm	1969	2010		Svenska kyrkan	Ja	Tagen ur bruk till förmån för Årsta kyrka
Hammarkullens kyrka	Angered	Göteborg	1972	2011	2011	Annat trossamfund	Ja	Ny ägare muslimsk förskola
Brunnsbergs kyrka	Varberg	Göteborg	1974	2011	2011	Annat trossamfund	Ja	Ny ägare S:ta Maria katolska församling
Pater Nosterkyrkan	Göteborgs Masthugg	Göteborg	1973	2011	2011	Kommun	Nej	Ny ägare Göteborgs kommun, används som kommunal förskola

Kyrka	Församling	Stift	Byggår	Tagen ur bruk år	Ägarbyte år	Nuvarande ägare	Ägd av Svenska kyrkan 2000-01-01	Kommentar
Mosjöns kapell	Grundsunda	Härnösand	1981	2011		Svenska kyrkan	Ja	Försäljning planeras
Näsby kyrka	Nederkalix	Luleå	1973	2011		Svenska kyrkan	Ja	Försäljning eller uthyrning diskuteras
Mikaelsgården i Strängnäs	Strängnäs domkyrkoförsamling med Aspö	Strängnäs	1972	2011		Svenska kyrkan	Ja	Lokalerna används för bland annat ungdoms- verksamhet
Sangis kyrka	Nederkalix	Luleå	1959	2011	2011	Ideell förening, stiftelse	Ja	Ny ägare är Sangis kyrkliga förening, men brukas av församlingen
Jädraås kyrka	Ockelbo	Uppsala	1940	2012	2013	Enskild ägare	Ja	Såld till privatperson 2013 för bostadsändamål
Ängekyrkan	Härnösands domkyrkoförsamling	Härnösand	1972	2012	2012	Annat trossamfund	Ja	Ny ägare Missionskyrkan
Studsvikens kapell	Björna	Härnösand	1947	2012	2012	Ideell förening	Ja	Ägs av campingförening, byggnaden ska flyttas
Skalmodals kapell	Tärna	Luleå	1967	2012	2013	Ideell förening	Ja	Ägs av föreningen Skalmodals vänner, kommer att användas bland annat som biolokal
Vänjaurbäcks kapell	Lycksele	Luleå	1946	2012	2013	Enskild ägare	Ja	Sålt till privatperson 2013 för bostadsändamål
Kristinebergs kyrka	Lycksele	Luleå	1959	2012			Ja	Kyrkan riven 2013
Sjösa kapell	Nyköping	Strängnäs	1990	2012	2013	Företag	Ja	Kapellet används som behandlingshem för ungdomar
Mariakyrkan	Eskilstuna	Strängnäs	1979	2012	2013	Ideell förening	Ja	Kyrkan såld till Studieförbundet Sörmland
Krokoms gamla kyrka	Rödön	Härnösand	1957	2012	Riven		Ja	Kyrkan riven 2012
Sätrakyrkan	Skärholmen	Stockholm	1966		2012	Annat trossamfund	Ja	Ägs av Katolska kyrkan, församlingen hyr kyrkan en dag i veckan. Kyrkan är såld men ej avlyst/ tagen ur bruk
Sommarhemskyrkan	Uddevalla	Göteborg	1984	2013	2013	Annat trossamfund	Ja	Fortsatt kyrklig användning med ny ägare Kyrkliga förbundet (används av Missionsprovinser)
Seljansborgs kyrka	Sandviken	Uppsala	1959	2013	2013	Enskild ägare	Ja	Kyrkan såld till privatperson för användning som bostad eller handel
S:t Mikael's kyrka	Södertälje	Strängnäs	1973	2013	2013	Annat trossamfund	Ja	Kyrkan såld till en syrisk ortodox församling
Löftets kyrka	Solna	Stockholm	1961	2013	2014	Företag	Ja	Kyrkan såld till företag
Norrmalms kyrka	Borås Gustav Adolfs	Skara	1978	2014	2014	Kommun	Ja	Kyrkan såld till kommun för att bli förskola
Järveds kyrka	Arnäs	Härnösand	1958	2014	2008	Företag	Ja	Kyrkan hyrdes av församlingen efter år 2008
Åkersjöns kapell	Föllingebygdens	Härnösand	1972		2014	Ideell förening	Ja	Kapellet överlåtet, men ej avlyst/ taget ur bruk
Ängeså bönhus	Överkalix	Luleå	1949	2015	2015	Enskild ägare	Ja	Sålt till privatperson 2015 för bostadsändamål
Mariehällskyrkan	Bromma	Stockholm	1925	2015		Svenska kyrkan	Ja	Kyrkan tagen ur bruk för att säljas

FÖRDELNING OCH FÖRBRUKNING AV KYRKOANTIKVARISK ERSÄTTNING 2002–2015 *

2:1 FÖRBRUKNING AV KYRKOANTIKVARISK ERSÄTTNING, PER STIFT, 2002–2015, KR

Stift	Förbrukning ramår 2002-2015 enl. bokslut	Kvm skyddad kyrka**	KAE kr/kvm skyddad kyrka	Genomsnittlig årlig KAE kr/kvm skyddad kyrka
1 Uppsala	408 094 422	109 309	3 733	267
2 Linköping	458 456 178	118 554	3 867	276
3 Skara	418 152 032	111 240	3 759	269
4 Strängnäs	294 832 014	73 456	4 014	287
5 Västerås	314 759 047	87 563	3 595	257
6 Växjö	429 052 811	137 526	3 120	223
7 Lund	504 821 155	183 450	2 752	197
8 Göteborg	497 213 786	141 855	3 505	250
9 Karlstad	193 033 849	68 609	2 814	201
10 Härnösand	182 396 169	75 474	2 417	173
11 Luleå	86 762 195	53 914	1 609	115
12 Visby	359 385 961	31 259	11 497	821
13 Stockholm	227 396 150	60 673	3 748	268
Nationell nivå	54 410 299	-	-	-
Summa utbetalningar	4 428 766 068	1 252 882	3 535	252
Anslag från staten	4 660 000 000			
Ej förbrukat av anslag	231 233 932			

* Förbrukning av kyrkoantikvarisk ersättning 2002–2015 inkluderar utbetalning 8 februari 2016

** Uppgift om kvadratmeteryta från 2012

2:2 KYRKOANTIKVARISK ERSÄTTNING, ANSLAG OCH FÖRBRUKADE MEDEL TILL OCH MED 2015, MNKR

Stift	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2002– 2015
Anslag från staten	50,0	100,0	150,0	200,0	235,0	305,0	395,0	465,0	460,0	460,0	460,0	460,0	460,0	460,0	4 660,0
1 Uppsala	0,2	3,4	8,8	16,7	18,1	22,3	19,2	29,6	35,9	58,3	32,0	49,6	64,1	49,8	408,1
2 Linköping	0,0	7,5	12,1	33,1	21,5	22,2	24,1	38,3	32,8	51,7	31,2	64,8	55,6	63,7	458,5
3 Skara	1,5	4,4	14,0	26,3	21,9	20,6	35,8	25,4	31,6	41,1	42,4	54,6	55,3	43,4	418,2
4 Strängnäs	0,2	4,4	5,4	17,7	12,5	20,3	16,0	21,1	25,8	29,9	39,9	39,9	32,1	29,6	294,8
5 Västerås	0,0	5,4	9,5	20,1	16,4	18,6	32,6	36,0	22,8	27,3	27,9	33,8	35,7	28,7	314,8
6 Växjö	1,7	3,0	9,9	21,4	14,4	39,6	31,4	43,9	33,8	31,5	47,9	57,6	46,9	46,0	429,1
7 Lund	1,2	8,3	12,0	38,3	22,6	21,2	15,8	15,2	21,3	33,7	44,5	78,4	89,5	102,9	504,8
8 Göteborg	1,5	5,6	9,5	23,8	28,9	41,0	37,0	29,8	44,8	48,9	66,3	45,3	51,1	63,7	497,2
9 Karlstad	0,8	2,0	2,0	14,1	14,4	5,2	15,1	8,9	10,0	19,2	24,4	15,1	20,6	41,3	193,0
10 Härnösand	0,6	4,0	7,3	11,3	11,9	10,6	11,7	16,5	8,4	20,4	18,3	10,3	20,6	30,4	182,4
11 Luleå	1,6	6,7	4,0	7,5	8,7	2,1	5,2	7,3	3,3	7,1	9,5	7,6	11,4	4,7	86,8
12 Visby	2,1	7,5	11,7	17,2	22,7	24,5	23,7	20,0	27,4	47,9	33,6	41,4	44,2	35,5	359,4
13 Stockholm	2,4	5,9	3,2	21,7	18,6	5,9	9,1	10,5	23,6	9,0	25,3	31,6	19,7	41,0	227,4
Nationell nivå	2,2	0,8	2,3	1,7	1,6	2,6	4,7	5,0	3,0	5,5	7,1	5,7	3,8	8,3	54,4
Summa förbrukning	16,0	69,0	111,7	270,9	234,1	256,5	281,4	307,5	324,5	431,6	450,3	535,8	550,5	589,0	4 428,8
Återstående anslag från staten	34,0	31,0	38,3	-70,9	0,9	48,5	113,6	157,5	135,5	28,4	9,7	-75,8	-90,5	-129,0	231,2
Ack. anslag från staten	50,0	150,0	300,0	500,0	735,0	1 040,0	1 435,0	1 900,0	2 360,0	2 820,0	3 280,0	3 740,0	4 200,0	4 660,0	
Ack. summa förbrukning	16,0	85,0	196,6	467,6	701,6	958,1	1 239,5	1 547,0	1 871,5	2 303,1	2 753,4	3 289,2	3 839,7	4 428,8	
Ack. förbrukning %	32,0%	56,7%	65,5%	93,5%	95,5%	92,1%	86,4%	81,4%	79,3%	81,7%	83,9%	87,9%	91,4%	95,0%	

2:3 FÖRBRUKNING AV KYRKOANTIKVARISK ERSÄTTNING 2002–2015 PER ÅTGÄRD, MNKR

Stift	Övergripande planering och information	Vård och underhålls-planering	Vårdinsatser	Skadeförebyggande insatser	Arbete med säkerhetsfrågor	Totalt
Nationell nivå	54,4	0,0	0,0	0,0	0,0	54,4
1 Uppsala	5,6	21,0	266,5	51,9	63,1	408,1
2 Linköping	30,0	16,1	346,6	23,3	42,5	458,5
3 Skara	21,9	26,6	323,3	16,6	29,7	418,2
4 Strängnäs	18,5	10,1	215,3	36,2	14,8	294,8
5 Västerås	4,7	14,2	219,0	36,7	40,1	314,8
6 Växjö	37,7	25,2	306,6	32,8	26,8	429,1
7 Lund	9,8	46,5	388,5	42,4	17,6	504,8
8 Göteborg	15,4	30,2	418,7	14,4	18,5	497,2
9 Karlstad	16,0	7,5	130,0	2,5	37,1	193,0
10 Härnösand	15,9	4,9	151,9	2,9	6,8	182,4
11 Luleå	13,4	0,9	70,3	1,0	1,2	86,8
12 Visby	14,5	1,6	315,2	25,2	2,8	359,4
13 Stockholm	9,8	13,5	193,8	7,2	3,0	227,4
Totalt	267,5	218,4	3 345,9	293,0	303,9	4 428,8
Åtgärdens andel av KAE	6%	5%	76%	7%	7%	

2:4 ERSÄTTNINGENS KOSTNADSTÄCKNING 2002–2015 PER ÅTGÄRD, PROCENT

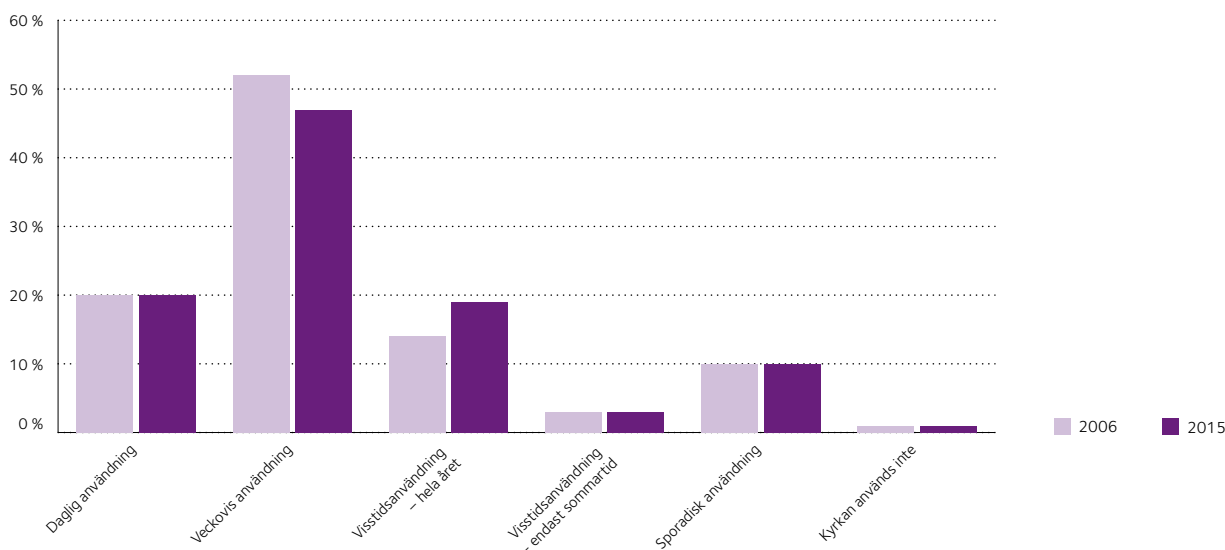
Stift	Övergripande planering och information	Vård och underhålls- planering	Vårdinsatser	Skadeförebyggande insatser	Arbete med säkerhetsfrågor	Totalt
1 Uppsala	36 %	58 %	48 %	40 %	64 %	49 %
2 Linköping	94 %	67 %	67 %	60 %	84 %	69 %
3 Skara	73 %	76 %	45 %	66 %	62 %	49 %
4 Strängnäs	99 %	75 %	55 %	54 %	91 %	58 %
5 Västerås	78 %	62 %	59 %	42 %	65 %	57 %
6 Växjö	94 %	68 %	56 %	46 %	80 %	59 %
7 Lund	76 %	57 %	51 %	47 %	58 %	52 %
8 Göteborg	75 %	66 %	42 %	41 %	57 %	44 %
9 Karlstad	72 %	60 %	50 %	21 %	73 %	54 %
10 Härnösand	95 %	55 %	58 %	28 %	68 %	58 %
11 Luleå	76 %	62 %	34 %	12 %	37 %	37 %
12 Visby	79 %	100 %	66 %	93 %	82 %	68 %
13 Stockholm	87 %	61 %	40 %	32 %	26 %	41 %
Totalt	81 %	64 %	51 %	47 %	68 %	53 %

2:5 FÖRBRUKNING AV KYRKOANTIKVARISK ERSÄTTNING 2002–2015 PER OBJEKTSTYP, MNKR

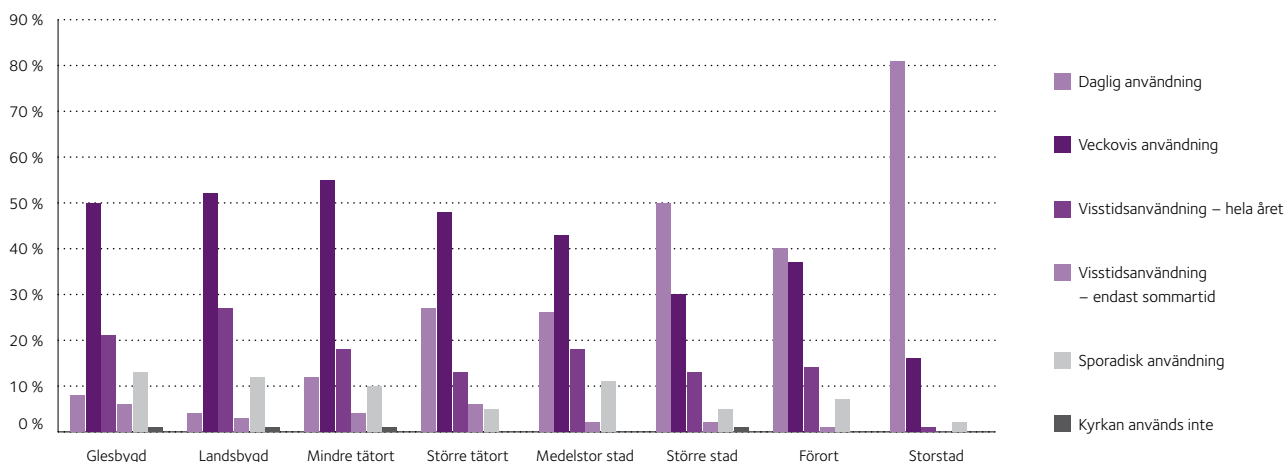
Stift	Övergripande planering eller flera objekt	Begravningsplats	Kyrkliga inventarier	Kyrkobyggnad	Kyrkotomt	Totalt
1 Uppsala	24,2	28,8	14,3	339,9	1,0	408,1
2 Linköping	11,8	35,0	41,0	354,0	16,5	458,5
3 Skara	2,1	28,9	25,5	359,6	2,1	418,2
4 Strängnäs	4,7	36,5	25,6	222,3	5,7	294,8
5 Västerås	13,1	22,1	16,6	247,1	15,8	314,8
6 Växjö	27,9	15,4	40,5	345,0	0,2	429,1
7 Lund	3,5	16,5	10,5	472,9	1,4	504,8
8 Göteborg	21,2	29,7	37,7	405,7	3,0	497,2
9 Karlstad	2,7	14,0	6,6	168,1	1,6	193,0
10 Härnösand	10,0	7,0	5,3	149,5	10,6	182,4
11 Luleå	10,7	15,6	2,8	54,1	3,5	86,8
12 Visby	34,8	37,4	74,5	190,1	22,6	359,4
13 Stockholm	12,9	14,8	13,6	180,6	5,5	227,4
Totalt	179,5	301,9	314,4	3 488,9	89,6	4 374,3

TILLGÄNGLIGHET TILL OCH ANVÄNDNING AV KYRKORUM

3:1 JÄMFÖRELSE AV KYRKORNAS ANVÄNDNINGSFREKVENS 2006–2015

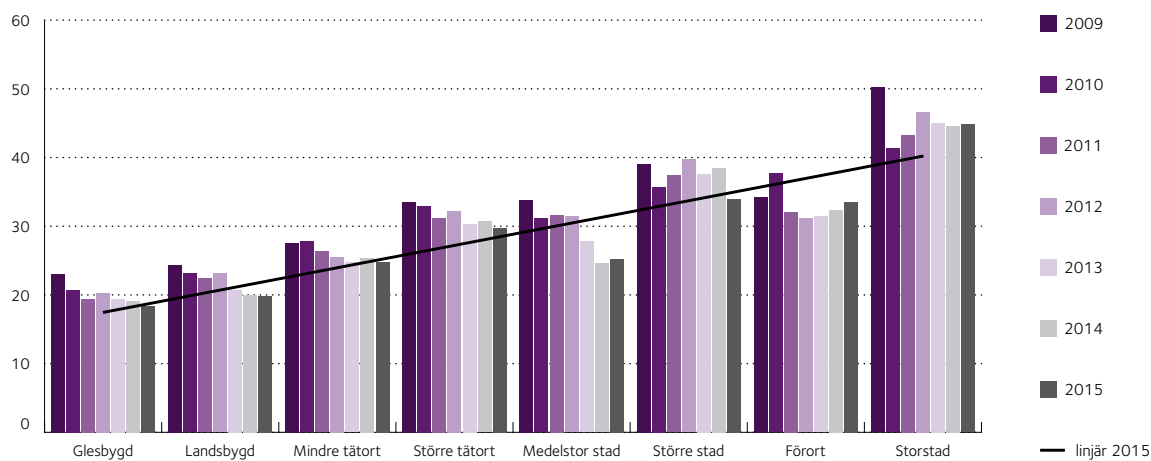

3:2 KYRKORNAS ANVÄNDNINGSFREKVENS 2015 FÖRDELADE EFTER TÄTORTSTYP

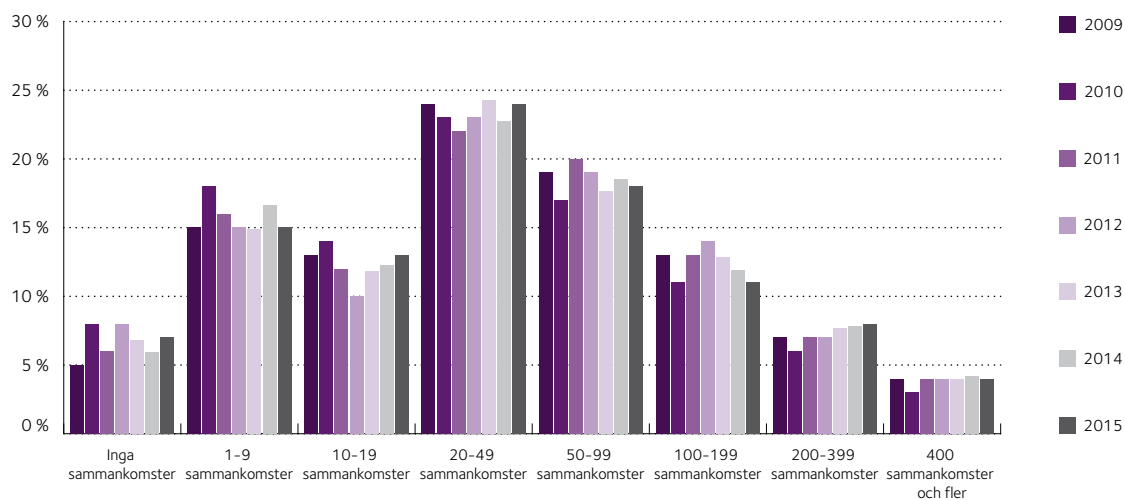

Figuren visar användningsfrekvensen för kyrkorna uppdelade per tätortstyp i procent av tätortens kyrkor och illustrerar att storstäderna, de större städerna och förrorterna har en övervägande del kyrkor med daglig användning och de övriga tätortstyperna har en övervägande del veckovis användning. Cirka 80 procent av storstädernas kyrkor är öppna dagligen. De större städerna ligger på runt 50 procent öppna dagligen och förorterna ligger siffran på cirka 40 procent.

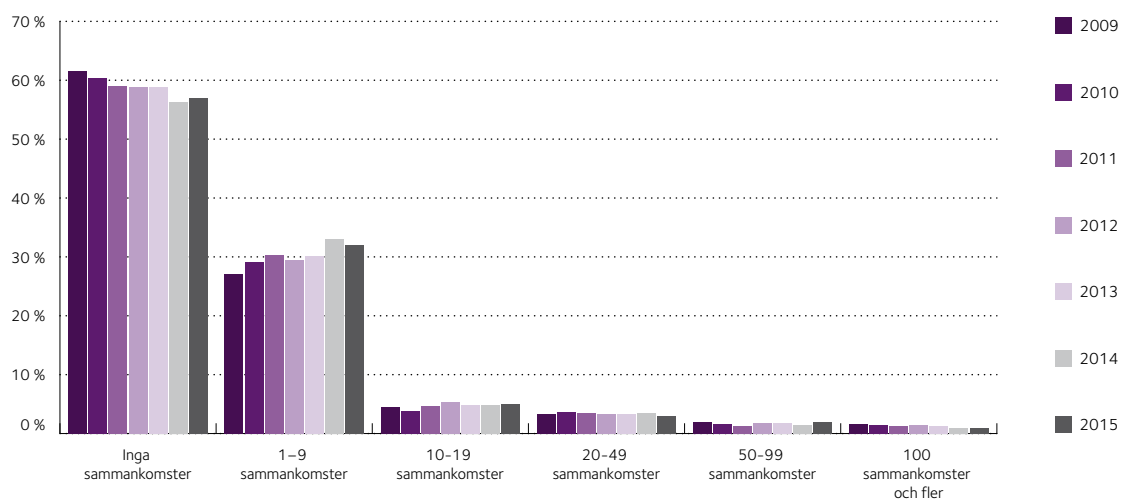
3:3 ANTAL HUVUDGUDSTJÄNSTER PER KYRKA FÖRDELADE EFTER TÄRTORTSTYP OCH ÅR, 2009–2015

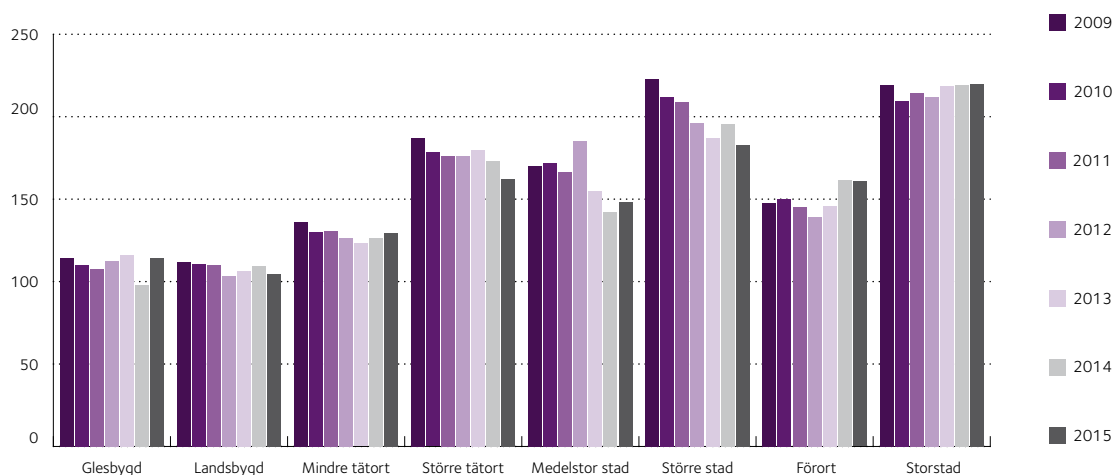
3:4 SAMMANKOMSTER I SVENSKA KYRKANS EGEN VERKSAMHET FÖRDELADE EFTER ANTAL, 2009–2015

3:5 SAMMANKOMSTER I ANNAN VERKSAMHET FÖRDELADE EFTER ANTAL, 2009–2015

3:6 GENOMSnittligt antal öppetdagar per tätortstyp och år

TÄTORTSTYPER

Kyrkorna delas in i följande tätortstyper efter ortsindelningen för församlingen/pastoratet:

Grupp	Förklaring
1 Storstad	Församlingar/pastorat av storstadstyp i kommun med mer än 200 000 invånare. (Samtliga församlingar/pastorat i kommun med mer än 200 000 invånare, det vill säga i kommunerna Stockholm, Göteborg och Malmö enligt kommungruppsindelning 2011)
2 Föort	Församlingar/pastorat i förtorter till storstad. (Samtliga församlingar/pastorat i storstädernas förtortskommuner. Förtort enligt SKL kommungruppering 2005)
3 Större stad	Församlingar/pastorat med mer än 50 000 invånare. (Ovan ej grupperade församlingar/pastorat med mer än 50 000 invånare utan hänsyn till kommuntillhörighet)
4 Medelstor stad	Församlingar/pastorat med mellan 20 000 och 50 000 invånare. (Ovan ej grupperade församlingar/pastorat med mellan 20 000 och 50 000 invånare utan hänsyn till kommuntillhörighet)
5 Större tätort	Församlingar/pastorat med mer än 80 procents tätortsgrad och mindre än 20 000 invånare. (Ovan ej grupperade församlingar/pastorat med mer än 80 procents tätortsgrad och mindre än 20 000 invånare)
6 Mindre tätort	Församlingar/pastorat med 60–80 procents tätortsgrad och mindre än 20 000 invånare. (Ovan ej grupperade församlingar/pastorat med 60–80 procents tätortsgrad och mindre än 20 000 invånare)
7 Landsbygd	Församlingar/pastorat med mindre än 60 procents tätortsgrad. (Ovan ej grupperade församlingar/pastorat med mindre än 60 procents tätortsgrad)
8 Glesbygd	Församlingar/pastorat i glesbygd med mindre än åtta invånare per kvadratkilometer och tätortsgrad under 70 procent. (Ovan ej grupperade församlingar/pastorat med mindre än åtta invånare per kvadratkilometer och tätortsgrad under 70 procent)

Tätortsgraden anger hur stor del av befolkningen i församlingen som bor i en tätort. En tätortsgrad på 100 procent innebär att alla i församlingen/pastoratet bor i en tätort, en tätortsgrad på 60 procent betyder att 60 procent av befolkningen bor i en tätort. Tätortsgraden i Sveriges kommuner hämtas årligen från SCB. Tätortsgraden beräknas årligen och respektive års befolkning förs till tätorterna enligt den senaste tätortsavgränsningen. En tätort definieras som en sammanhängande bebyggelse med högst 200 meter mellan husen och minst 200 invånare.

I rapporten används genomgående termen tätortstyp och inte orden ortstyp eller tätortsgrupp.

Källa: SCB, Nordisk tätortsdefinition, SKL:s kommungruppsindelning

BILDGALLERI

S:t Nicolai kyrka i Örebro

FOTO: ALEX & MARTIN

S:t Nicolai kyrka i Örebro

FOTO: ALEX & MARTIN

S:t Nicolai kyrka i Örebro

FOTO: ALEX & MARTIN

Uppsala stift, Knutby kyrka där bänkarna ursprungligen är från 1707 men senare ombyggda.

FOTO: MARIA JANSSON

Linköpings stift, Linköpings domkyrka byggdes i mitten av 1100-talet. Bänkarna av ek är nygotiska och tillverkades under 1880-talet. De nya korbänkarna som tillkom 2006 är delvis byggda av gamla kyrkbänkar.

FOTO: ROYNE MERCURIO

Skara stift, Skälvums kyrka är byggd på 1100-talet. Nuvarande bänkar sattes in i kyrkan 1960 under en större renovering ledd av arkitekt Erik Lundberg.

FOTO: FRIDA GUSTAFSSON

Strängnäs stift, Hällby kyrka uppfördes 1931 efter ritningar av arkitekt Hugo Grefveberg. Kyrkan har en öppen bänkinredning med två kvarter på vardera sidan om mittgången. Kyrkan har kvar sina ursprungliga bänkar från 1931. Bänkarnas gavlar är försedda med sniderier av Albin Hellén med färgsättning av konstnären Ernst Söderberg.

FOTO: DAG FORSSBLAD

Västerås stift, Medåkers kyrka byggd 1682. Bänkarna är marmorerade 1947 med historisk förankring av konservatorerna Alfred Nilsson och Oskar Niemi.

FOTO: JOHN ROTHBLIND

Växjö stift, Stenberga kyrka består av timrat långhus, sakristia och kor från medeltid. Interiören präglas av medeltid, barock och nyklassicism. Den slutna bänkinredningen är åtminstone till det yttre bevarad sedan 1600-talet. Invändigt byggdes bänkarna om 1954-55. Dörrarna är numrerade, bär gårdarnas namn och speglar uppdelningen i mans- och kvinnosida.

FOTO: MARIA BRYNIELSSON

Lunds stift, Brågarps kyrka byggdes på 1100-talet och ersatte en stavkyrka i trä. 2014 genomfördes en renovering då bland annat kyrkbänkarna byttes ut mot stolar för att göra kyrkorummet mer flexibelt.

FOTO: MARIA LUNDSTRÖM

Göteborgs stift, Hagakyrkan uppfördes åren 1856-59 efter ritningar av arkitekten Adolf Wilhelm Edelsvärd. Den är en av de första nygotiska kyrkobyggnaderna som uppfördes i Sverige. Edelsvärd utformade även inredningen med hjälp av den nyblivne arkitekten Adrian Crispin Peterson. På bänkinredningens dörrar finns läsen kvar sedan den tid då man hade nycklar till sin köpta bänkplats.

FOTO: TORSTEN BERGSTEN

Karlstads stift, Filipstads kyrka är gustaviansk från slutet av 1700-talet. Renoverad på 1990-talet då de ursprungliga färgerna återställdes.

FOTO: TORGNY LINDÉN

Härnösands stift, Ragunda gamla kyrka
byggd i början av 1500-talet, bänkinredning från omkring 1700.

FOTO: KRISTINA HELLBERG

Luleå stift, Stillehetens kapell i Nederluleå församling invigdes 2013. Kapellet är en multifunktionsbyggnad med ceremonilokal vilken även kan användas av människor med andra trosinriktningar. Bänkarna är gjorda av Liviöjärvi gungstolsfabrik. Mönstret återfinns i Nederluleå kyrka, Norrlands största medeltida kyrka.

FOTO: EMMA BERKMAN

Visby stift, Gothems kyrka korbänk från 1300-talet, sniderierna på stolar och gallerverket är troligen ursprungliga. Man och kvinna klädda som gotländska brudpar på 1300-talet. 1634 byggdes bänken om och ny bröstning tillkom, målning och figurmålning i speglarna utfördes 1673 av Johan Bartsch d.y.

FOTO: BO-GÖRAN KRISTOFFERSSON/DANNE PETTERSSON

Stockholms stift, Kista kyrka är byggd mitt i samhället mellan centrumanläggningen och bostadsområdet. Kyrkan byggdes 1977-1978 och var redan vid invigningen kulturminnesmärkt. Bänkar och övrig inredning är utförande av arkitekten Zoltan Bedecs.

FOTO: GÖRAN FREDRIKSSON

S:t Nicolai kyrka i Örebro

FOTO: ALEX & MARTIN

S:t Nicolai kyrka i Örebro

FOTO: ALEX & MARTIN

Tidsresan, Mora kyrka

FOTO: PELLE SÖDERBÄCK

Tidsresan, Mariefreds kyrka

FOTO: MARIA LANTTO

S:t Nicolai kyrka i Örebro

FOTO: ALEX & MARTIN

Virpi Pakkinen är dansare och har många gånger dansat i kyrkor. 2013 fick hon Svenska kyrkans kulturstipendium.

FOTO: JYTTE MEILVANG

S:t Nicolai kyrka i Örebro

FOTO: ALEX & MARTIN

S:t Nicolai kyrka i Örebro

S:t Nicolai kyrka ligger i centrala Örebro. Kyrkan började byggas under andra hälften av 1200-talet och stod förmodligen färdig i mitten av 1300-talet. De äldsta delarna av koret från slutet av 1200-talet är byggda i romansk och gotisk stil med runda valv.

Under 1400-talet tillkom tornet – tegel upptill och gråsten nedtill. Samtidigt byggdes ett kapell på norra sidan. Kapellet kallades Långbrokyrkan eftersom församlingsborna i Långbro församling saknade egen kyrka och i stället firade gudstjänst här. Den första tornspiran stod klar samtidigt som tornet, omkring år 1450. Den var av trä och stod inte emot väder och vind mer än ca 100 år. Den andra spiran färdigställdes den 4 augusti 1643 då tornbyggaren Anders Larsson satte upp ett kors och tupp på spirans topp.

1863 till 1900 genomgick kyrkan en stor renovering då man framhävde den gotiska stilen. Carl Georg Brunius ritade förslaget – som dock, på ett

oförklarligt sätt, tappades bort. Adolf Kjellström fick i uppdrag att genomföra de restaureringsändringar han själv ansåg borde göras. Muröppningarna fick nya omfattningar, kyrkan fick ett nytt tak av skiffer och många fönster försågs med glasmålningar. Kyrkans nuvarande utseende är till stor del ett resultat av den renoveringen.

När Kjellström, under den stora renoveringen, av oförklarlig anledning förstörde det ursprungliga kapellet på norra sidan – Långbrokyrkan – upptäcktes att grunden var från 1400-talet. Även om man aldrig hittat Engelbrekts kvarlevor vid de gravrensningar som genomförts i Nikolaikyrkan på 1800-talet är man ganska övertygad om att han haft sin grav i detta kapell som fortfarande kallas "Engelbrektskapellet".

PRODUKTIONSFAKTA

TEXT: Kyrkokansliet

PRODUKTION OCH TRYCK: Ineko AB

Produkten finns som pdf på svenskakyrkan.se

Har du frågor kring produkten?

Kontakta Svenska kyrkans informationsservice.

E-POST: info@svenskakyrkan.se

TEL: 018-16 96 00

www.svenskakyrkan.se

ARTIKELNUMMER: SKI6017

